

II BESKRIVANDE DEL

II.1 KORTFATTAD HISTORISK BESKRIVNING

II.1.1 Kyrkomiljön

Kastlösa socken ligger på sydvästra Öland. I norr gränsar socknen mot Mörbylånga socken, i söder mot Smedby och i öster mot Hulterstad. Kyrkbyn Kastlösa ligger på landborgskanten, väster om väg 136. Sockennamnet Kastlösa är känt från skriftliga källor första gången 1272. Den rika förekomsten av fornlämningar visar att socknen varit bebyggd långt innan medeltiden. Ortnamnsforskare betraktar också slutleden –lösa, vilket betyder äng eller betesmark, som ett av den tidiga medeltidens typiska ortnamnsformer.

Inom socknen är kyrkbyn Kastlösa den största byn. Här växte under 1800-talet fram ett sockencentrum med bl a skola och affär. Socknens viktigaste näring har varit och är jordbruket. Inom socknen finns sedan laga skifte under 1800-talets första hälft flera större gårdar som utmärkt sig som driftiga och nydanande. Verksamheten är än idag framförallt inriktad på odling av spannmål, potatis och köksväxter. Några gårdar har tidigare också profilerat sig genom remontuppfödning åt den svenska armén.

Liksom kyrkbyn ligger kyrkan väster om väg 136. Nordväst om kyrkan, strax utanför kyrkogården, ligger prästgården. Den nuvarande prästgården byggdes i samband med ombyggnaden av kyrkan på 1850-talet. Sammanslagningar av församlingar under 1900-talets andra hälft ledde till att prästgården inte längre behövdes som bostad. Då väcktes idén att skapa en stiftsgård. Det genomfördes på 1960-talet. Med åren har verksamheten byggts ut och är idag en hotell- och konferensanläggning med restaurang och camping som ägs och drivs av Växjö stift.

Kyrkogården är utlagd såväl norr som söder om kyrkan. Det finns ingen daterad utvidgning av kyrkogården men äldre kartor visar att en utvidgning måste ha gjorts norr om kyrkan. Det förefaller också som att området söder om kyrkan vid samma tillfälle rätades upp. Båda de här förändringarna har gjorts mellan 1641 och 1802. Tidigmedeltida gravvårdar i form av hällkistor har påträffats på kyrkogården och det finns också en mindre samling av gravhällar bevarade varav den äldsta är från 1600-talet.

Kastlösa socken ingår sedan 1967 i Mörbylånga kommun. I organisatoriskt hänseende ingår Kastlösa socken sedan 2002 i Mörbylånga pastorat och Södra Ölands kyrkliga samfällighet. Delar av socknen, området utmed väg 136 med bl a kyrkbyn, ingår i ett större riksintresse för kulturmiljövården som sträcker sig från Torslunda i norr till Södra Möckleby i söder. Hela Kastlösa socken ingår i det Världsarvsområde som går under beteckningen ”Södra Ölands odlingslandskap”.

II.1.2 Kyrkobyggnaden

För nedanstående kronologiskt upplagda beskrivning av kyrkobyggnadens historia har huvudsakligen arkivmaterial från Antikvariskt topografiskt arkiv (ATA) och Kalmar läns museums (KLM) arkiv använts. Uppgifter har också hämtats ur boken ”Kastlösa sockenbeskrivning” av Gunnar Wirsell (Sockenhi). I kyrkan hänger en informationstavla (Infot) som ger en del värdefulla uppgifter om den nuvarande kyrkans äldsta tid. Muntliga uppgifter (Muntligt) har också lämnats av kyrkvaktmästare samt av Göran Lundquist. Som hjälp för att förstå kyrkans byggnadshistoriska utveckling finns teckningar och fotografier av kyrkan som bilaga under flik 15 och ritningar under flik 16.

År	Händelse	Källa
1100-talet	En kyrka med torn i öster byggdes i Kastlösa, något sydväst om den nuvarande kyrkan.	Sockenhi
1200-talet	Kyrkan försågs med ett torn i väster och blev därmed en klövsadelkyrka.	Sockenhi
1616	Kyrkan försågs med bänkar för första gången.	Sockenhi
1628	Inköp av klocka som ersättning för den som stals under Kalmarkriget 1611-13. Klockan köptes av Berger Jonsson, Kalmar. Det visade sig dock året därpå att klockan inte hållit den vikt som säljaren påstått.	Sockenhi
1717	Tornet i väster rasade och ett nytt torn byggdes av Pehr Larsson Löfberg, Kristianopel.	Sockenhi
1745	Sakristia byggdes på kyrkans norra sida.	Sockenhi
1753	Kyrkan avbildades av Petrus Frigelius.	KLM
1766	Ny storklocka inköptes gjuten av Magnus Bergstedt, Karlskrona.	Sockenhi
1772	Lillklockan omgöts av Magnus Bergstedt, Karlskrona	
1818	Kyrkan avbildades av Isak Löfgren. Enligt bilden skulle kyrkans västtorn vid den tiden haft en lanternin. Uppgifter saknas om när lanterninen skulle ha byggts. Troligen är Löfgrens bild ett förslag till ombyggnad av kyrkan som aldrig genomfördes.	ATA
1856	Ny kyrka byggs i Kastlösa. Uppgift om entreprenadauktion 1854. Byggnaden ersatte den medeltida klövsadelkyrkan. Byggmästare var Peter Isberg. Den nya kyrkan byggdes norr om den medeltida kyrkan. När den nya kyrkan stod klar revs den medeltida kyrkan. Invigningen av den nya kyrkan skedde den 27 juli 1856.	KLM, Infot
1858	Ny predikstol byggdes av snickare Äppellöf i Torslunda socken eftersom den som kyrkans byggmästare hade gjort ansågs för ful. Kyrkan målades interiört av en man vid namn Johansson från Torslunda socken	KLM, Infot
1859	Kyrkans första orgel, byggd av AG Nygren i Stockholm, installerades.	Infot
1863-64	Enligt informationstavlan i vapenhuset hade matjorden inte grävts bort på platsen där den nya kyrkan byggdes. "Stoningen" under golvet hade fyllts med avfall från den gamla kyrkan. Det ska ha lett till att det blev fukt i den nya kyrkan. Golven och stora delar av träinredningen ruttnade och fick tas bort. Bland inventarierna gällde det altare, disk, stolar och bänkar samt läktarpelare. Nytt virke inköptes 1863 men av okänd anledning lades istället ett tegelgolv in året därpå. Nytt altarbord och nytt golv inom altarrundeln gjordes 1863 av snickaren A P Nilsson i Lilla Dalby. När tegelgolvet hade lagts in gjordes resten av inredningen av snickarna Anders Johan Jonsson, Johan Andersson samt ytterligare två personer. Sommaren 1864 tog man håll i kyrkans sockel och lade ventilationstrummor under golvet. Dessa murades av sten och tegel. Över trummorna lade man stenflisor och grus och däröver tegelgolvet. Arbetet leddes av en som hette Johansson och var från Algutsboda.	ATA Infot
1881	Nygrens orgel från 1858 ersattes av ett nytt orgelverk och ny fasad tillverkade av C Elfström.	KLM

1887	Värmekamin installerades i kyrkan.	Sockenhi
1890-1910	Någon gång mellan dessa årtal togs yttertakets beläggning av understruket lertegel på öppen läkt bort och ersattes av svartmålad järnplåt.	KLM
1913	En mässingskrona skänktes till kyrkan av brukspatron J Fahlberg, son till kantor Fahlberg.	ATA
1928	Omputsning av kyrkan med kalkbruk. Löst bruk knackades ner. Sockeln högs ren och slätfogades. Kalkbruket skulle enligt föreskrifter blandas av sand, nybränd kalk som släckes på arbetsplatsen och rent vatten. Om kalkstenens ytor var mycket släta så skulle första påslaget utföras med kalkcementbruk blandat med två delar kalk, en del cement och nio delar sand. Rutnade delar i fönsterbågar och karmar byttes. Alla fönster målades med oljefärg. Skadad listbetäckning och fönsterbläck ersattes med nya av galvaniserad plåt	ATA
1936	Ny orgel tillverkades av A Mårtenssons Orgelfabrik AB. Elfströms orgelfasaden från 1881 sparades och byggdes på. Ett antal metallpipor från den orgel Nygren tillverkade 1859 återanvändes.	KLM, ATA
1937	Centralvärmeledning med lågtrycksångvärme installerades och ett nytt pannrum byggdes under sakristian. Radiatorer installerades i kyrkorummet. Det tekniska förslaget gjordes av ingenjör Alf Nordström, Kalmar och övriga delar av stadsarkitekten i Kalmar J Fred Olson.	ATA
1938	Ommålning interiört. Förslaget upprättat av konservator Sven Wahlgren. Förslaget inleds med en beskrivning av hur kyrkan såg ut före ommålningen. Tunnvalvet var då målat i vita fält med blåa ramstycken. Taklisten var av trä. Väggarna var målade i ljusgrön limfärg, fönsternischerna omgivna av mörkare ramstycken som upptill slutade med en kartuschliknande ram med bibelspråk. Väggarnas nedre del var klädd med en mörkgrön, målad träpanel ca 1,5 m hög. På korväggen fanns tre fönster omgivna av pelare. Det mittersta fönstret var försett med ett ljusdämpande draperi. Pelarna var marmorerade i ockra ton som bedömdes vara ursprunglig. Altarbordet och altarringen var målade i vitt och altarringen var delvis förgylld. Som altarutsmäckning fanns ett krucifix som var fäst vid ett förgyllt kors. Korset flankerades av två vitmålade träskulpturer föreställande Johannes Döparen och Moses. Dessa och krucifixet ansågs ha ursprunglig bemålning. Orgelfasaden delvis nytillverkad 1936 och dessa delar var omålade. Läktare i ljusgröna fält, vita ramstycken begränsade av förgyllda pilastrar. Predikstolen i vitt och guld. Bänkinredning och dörrar i ådrad mahogny. Fönstersnickerier i ljusblått. Förslaget till ommålning innebar att taket målades i varm grå ton och väggarna i ljus gulgrå ton. Taklisten målades i anslutning till takets och väggarnas färg men kraftigare markerad och ev gjordes en indragning. Korets pelare behöll sin marmorering. Bänkinredningen målades i ljust grågrön ton med bänkdörrarnas fyllningar i ton lik	ATA

	<p>korpelarnas, ramstyckena något ljusare lister. Predikstolen dämpades till pärlgrå ton. Läktareorgel och altare i anslöt till övriga färger i kyrkan. Äldre föremål restaurerades och skador på förgyllning bättrades.</p>	
1953-54	<p>Omfattande renovering och omgestaltning av kyrkorummet ledd av kyrkoherde Tage Roos. Stora ideella insatser gjordes av sockenborna. Ritningar upprättades av arkitekt Åland Noreen med inspiration från Köpings kyrka. Kalkstenen till pelarna, altarring, trappor, golv och predikstol köptes av Ölands-Sandviks bruk. Snickeriarbeten utfördes av byggmästarna Albert Gardmar, Kastlösa och Ragnar Gustavsson, Smedby. Murningsarbeten utfördes av Bröd. Nilsson, Bengtstorp, Kalmar. Elinstallationer gjordes av Kalmar Elektriska AB efter program av Tor Engström Konsult. Ingenjörbyrå för Elektronik, Kalmar och värme och sanitet av Tord Malmqvist, Degerhamn. Interiör och exteriör målning av målarmästare Gunnar Liedberg, Eriksöre, Renhackning av väggarna utfördes av Erik Engström, Kalmar.</p> <p>Ombyggnaden motiverades främst av att ett äldre plåttak skulle bytas mot tegeltak, enkupigt tegel. RAÄ godkände bytet till tegel eftersom äldre foton visar att taket varit belagt med tegel. De gamla takstolarna ansågs dock inte kunna bära upp tegeltakets tyngd. Därför byggdes kyrkorummet om från en salkskyrka till en basilika med murade valv som bärs upp av kraftiga kalkstenspelare. Kyrkorummet blev därmed treskeppigt.</p> <p>De nya valven och väggarna murades av Ytong. Pelarna uppfördes av kalksten. Det tunnvalvda taket ersattes av ett plant med synliga bjälkar. Läktaren byggdes om och under läktaren inreddes brudkammare, toalett och kapprum. För att kunna göra förändringen av läktaren togs bänkar längst bak i kyrkan och på läktaren bort. Bänkkvarteren gjordes också smalare. Eftersom den södra ingången sattes igen och ersattes med ett fönster byggdes bänkkvarteren för den gamla gången så att kyrkan fick två bänkkvarter istället för tre. Bänkinredningen behölls men man förbättrade troligen sittkomforten genom en ombyggnad.</p> <p>Den östra väggens tre fönster murades igen men syns idag exteriört som tre nischer i fasaden. På den östra väggen målades istället en ny altarutsmyckning. Målningen utfördes i alfreskoteknik av konstnären Waldemar Lorentzon, en av medlemmarna i Halmstadsgruppen. Målningen har titeln Den återvändande Kristus. Arbetet utfördes med hjälp av konstnären Hans Fagerström, Halmstad och stukatören Stig Kling, Stockholm. Målningen ska ha skänkts av "en enskild givare".</p> <p>En oljeeldad lågtrycksångvärmeanläggning installerades. Under långhusets fönster placerades radiatorer i nischer. Elektrisk klockringning och automatisk lucköppning installerades.</p> <p>Orgeln renoverades av Einar Berg, Bromma. Ny predikstol av</p>	KLM, ATA

	<p>kalksten dekorerad med evangelistsymboler höggs av stenhuggare Erik Johansson, Ölands-Sandby.</p> <p>Ny predikstol, altarring och nytt altarbord av kalksten tillkom. Nya armaturer i form av ljuskronor av trä med ljusformade glödlampor hängdes i valvbågarna.</p> <p>Exteriört hackades tornhuvens takgesims ren från puts. I väster gjordes ny trappa och portal av kalksten. Nytt tak av enkupigt tegel lades över det gamla taket av svartmålad järnplåt. I en artikel från tiden sägs också att murarna renhackades vilket man kan tolka som att all 1850-tals puts exteriört togs bort.</p>	
1956	<p>Tornspirans träkors byttes ut mot ett nytt av byggmästare Birger Johansson och Sven Eriksson, Nybro.</p> <p>Korset målades med en ny produkt som kallades Patinat, vilken marknadsfördes som underhållsfri. Den innehöll 99% ren koppar, silikon och plast som bindemedel. Produkten målades på korset med pensel. Ytan skulle bete sig som kopparplåt och även ärga som kopparplåt. Materialet var mycket billigare än kopparplåt. Chalmers provningsanstalt borgade för att löftena höll.</p>	KLM
1970	<p>Exteriör renovering av tornet efter förslag av B A Bengtsson, Kalmar.</p> <p>Tornets fasader blåstrades från befintlig färg, (troligen Snowcem) och vattenspolades. Därefter ytbehandlades med Peducem i två strykningar. Tornkragen var täckt med sönderrostad svartplåt som ersattes med 0,60 mm glödgad kopparplåt som dubbelfalsades och sammanfalsades med befintlig kopparplåt. Översyn av träpanel under plåten. Fönster och tornluckor skrapades och ströks två gånger med oljefärg i befintlig mörkgrå ton.</p>	ATA
1979-80	<p>Ljuskronorna som hängde över mittgången före 1950-talets renovering placerades åter i kyrkorummet. Två av dessa hängde 1979 på läktaren och en var demonterad. Syföreningen var villig att bekosta renoveringen av de gamla kronorna samt att göra en kopia av en äldre krona så att man kunde hänga samtliga kronor i två rader. Kronorna renoverades av Lindstedt och Son Gelbgjuteri AB, Kalmar. Ytterligare en äldre träkrona och en defekt mässingskrona renoverades troligen. Enligt en tidningsartikel från 1984 var kronorna på plats i kyrkan först 1984.</p>	KLM
1983-84	<p>Interiör och exteriör ommålning utfördes av Bergs måleri, Degerhamn. Snickeriarbeten utfördes av Hans och Lars Thorell, Kastlösa. Ljudanläggning installerades av Ackes ljud, Växjö.</p> <p>Interiört omkalkades väggarna. Träinredningen – bänkar och golv – målades respektive fernissades. Bladguldets på orgeln putsades och förbättrades. Ny högtalaranläggning installerades. En trådlös mikrofon och tre fasta installerades. En fast mikrofon placerades i anslutning till klockorna. Förbättrad hörslina med automatisk volymkontroll installerades. Renovering av orgeln utfördes av</p>	KLM, ATA

	<p>Mårtenssons orgelfabrik, Lund. Belysningen av altartavlan förbättrades. Äldre lampetter sattes upp på nytt. De som placerades på läktaren elektrifierades. Långsidornas bänkar fick nya dynor och knäfallen kläddes om. Nytt golv i sakristian. På läktaren gjordes en del av utrymmet i söder om till förråd.</p> <p>Exteriört kalkades kyrkan om.</p> <p>Skade- och åtgärdsbesiktning av inventarier genomförd av Ola Westerudd. Sanering av strimmig trägnagare utfördes av Anticimex. Föremålen som sanerades var dopfont av trä, två fristående träskulpturer (troligen menar man de båda skulpturerna av Johannes Döparen och Moses som ingick i en äldre altaruppsats), katafalk och väggklocka.</p>	
1985	En modell av barken "Peter" byggd av modellbyggaren Christer Eriksson, Rockneby, hängdes upp i kyrkan.	ATA
1986	Konservering av krucifix från 1600-talet utför av konservator Ola Westerudd, Jönköpings läns museum. Efter konserveringen monterades krucifixet på ett nytt kors.	KLM
1987	Inventering, dokumentation och stöldmärkning av kyrkans inventarier utförd av Lotte Fürst, Kalmar läns museum.	KLM
1990-1991	<p>Nytt vattenburet värmesystem installerades. I pannrummet installerades ny oljepanna med fastbränsleutrustning, oljebrännare, elpanna, expansionskärl, reglerutrustning och nödvändiga armaturer. Förslaget gjordes av VVS-VA Energi Nature Konsult, Färjestaden. Arbetet utfördes av BA Bengtsson. Förslaget till elinstallationer gjordes av Tor Engström Ingenjörbyrå AB, Kalmar.</p> <p>I kyrkorummet ersattes radiatorer med 11 st panelradiatorer av vitmålad plåt. Ny serviskabel från anslutningspunkt vid väg 136 grävdes ner. Ny huvudcentral och uppsäkring från 20A till 100A. Inkoppling och framdragning till all VVS utrustning samt till befintlig central i tornet. Strålvärme installerades under samtliga bänkrader. För styrning av bänkvärme monterades apparatskåp. För att kunna genomföra arbetena krävdes att delar av golvet togs upp samt en del håltagning. Stenbänkarna utmed väggarna demonterades tillfälligt.</p>	KLM
1995	<p>Exteriör renovering samt interiör ombyggnad av sakristian. Arkitekt Byggkonsult BA Bengtsson AB, Ivar Petersson, Kalmar och huvudentreprenör Claes-Göran Ericsson, Hycklinge Fasad och Måleri AB, Vimmerby.</p> <p>Långhusets fasader: Fasaderna var tunnputsade (slammade) direkt på kalkstensmuren. Putsen var ett KC-bruk som avfärgats med "Snowcem". All färg och puts samt foglagningar av cementbruk på fasadytor och socklar avlägsnades intill ren stenytta. Ytorna putsades med kalkbruk. Spritputs utfördes på fasaderna, med slätputsade omfattningar och smygar till portar och fönster i långhuset och sakristian samt slätputsade hushörn på långhuset. Fasaderna målades</p>	KLM

	<p>med kalk i flera tunna lager. Sockeln blåstrades och fogades men putsades inte på nytt. Sockelkant sattes av sågad kalksten. Inspektionsluckorna i sockeln målades, med vad omnämns inte. Avbrott i kalkstenssockeln efter gamla portöppningar samt kalksten av sämre kvalitet ilagades eller utbyttes.</p> <p>Snickeri och måleri: Helrenovering av samtliga fönster. Bågar demonterades och skadat virke ersattes av nytt. Gammalt kitt avlägsnades. Glaset återmonterades, spräckta rutor ersattes med likvärdigt glas, och kittades. Skadat virke i fönsterkarmar ersattes. Beslag kompletterades med nya lika de gamla. Fönstren, som tidigare hade varit gråmålade, målades med linoljefärg i grön kulör. Tornluckorna målades gröna med linoljefärg. Portarna justerades och målades med linoljefärg i brunröd kulör. Trappträcken och andra metalldelar behandlades med rostskyddsfärg samt rostskyddstäckfärg.</p> <p>Lanterninen: Plåtavtäckningar på lanterninväggar, lanternintak och spira revs. Den målade, förzinkade plåten var i mycket dåligt skick. Lanterninen och spirans rötskadade träpanel byttes mot nya spontade bräder. Befintliga kantade bräder kläddes med plywood. Takluckan på spiran fick en ny lucka. Ny underlagspapp på takytorna. Lanternin, spira och tornkrage kläddes med dubbelfalsad skivtäckning av plan kopparplåt med indelning och format som befintlig. Fyra nya parluckor tillverkades och monterades i lanterninen. De har stomme av plywood och är klädda med kopparplåt.</p> <p>Långhusvind och tak: Befintlig isolering på långhusvinden togs bort och ersattes med lösull (mineralull). Det krävde ingrepp i det ursprungliga innertaket. Tillgänglighet och brandskydd på vinden förbättrades.</p> <p>Rötskadade takstolar över långhuset skulle bytas men det förefaller inte ha gjorts i någon större omfattning. Yttertaket kompletterades i anslutning till tornfasaden samt vid båda takfallens takfot med ny ströläkt och bärläkt med samma mått och avstånd som befintlig anslutande läkt. Tegelläkning kompletterades på ytor där takfönster demonterats på långhusvinden. Vid takfot på båda sidor av långhus och sakristia utfördes inbrädning med råspont. Takfotsfriser på långhus och sakristia av oputsad kalksten rengjordes och foglagades. Fotplåtar av koppar fästes vid takfot på långhusets båda sidor. Ståndskivor av koppar monterades i anslutning mellan långhusets tak och tornets östfasad. Tegelpannor som flyttats under arbetet återmonterades och kramlades. Allmän översyn av takteglet.</p> <p>Takavvattning: Allmän översyn. Tornet som tidigare saknat takavvattning försågs nu med hängrännor av koppar runt hela tornkragen och stuprör monterades. Även sakristian försågs med hängrännor och stuprör. Såväl hängrännor som stuprör och</p>	
--	---	--

	<p>stuprörsutkastare av koppar användes. Cementrör under stuprörsutkastarna ersattes med rännalsplattor av kalksten.</p> <p>Övrigt exteriört: Dräneringsschakt om 30X30 cm grävdes intill grundmuren. Kanterna kläddes med geotextil och diket fylldes med hälften makadam och hälften singel.</p> <p>Runt tornkroppen borthöggs undermåligt tegel och ersattes med tegel lika befintlig. Fogarna höggs rena och hela frisen omfogades med kalkbruk.</p> <p>Glob och kors på lanterninen rengjordes från gammal färg, rostskyddsmålades och förgylldes. Korset på långhusets östra gavelspets rengjordes.</p> <p>Solbänkar av kalksten rengjordes och fogar lagades. Solbänkar av plåt i öppningar i tornet ersattes av kalksten.</p> <p>Kalkstenstavla över ingång i väster rengjordes och texten omförgylldes med bladguld. List av fabrikslackerad stålplåt sattes över och under tavlan.</p> <p>Sakristians trappa reoverades.</p> <p>Handikappramp installerades vid nordvästra delen av huvudentrén.</p> <p>Interiört, sakristian: Textilmatta togs bort och ersattes av matta i ren ull. Putsade väggar ströks med kalkfärg. Taket ströks med linoljefärg. Dörrar och fönster underarbetades och ströks med linoljefärg.</p> <p>Nya skåp för textilförvaring av finsk glasbjörk och finsk helbjörksplywood. Skåpsdörrarna målades med äggoljetempera.</p> <p>Erforderliga el- och VVS arbeten utfördes.</p>	
1999	Orgeln restaureras efter förslag av musikdirektör Börje Tornborg, Karlshamn. Arbetet utfördes av J Künkels Orgelverkstad, Färjestaden.	KLM
1990-talet, exakta årtal har ej gått att fastställa	<p>En grind av smide sattes in vid läktartrappans uppgång.</p> <p>Korets golv byggdes ut mot väster. Det nya golvet gjordes av trä och målades i brunröd kulör.</p> <p>Branddörr sattes in till långhusvinden.</p> <p>Ny ljudanläggning installeras av Görans TV-service, Borgholm. Det nya mixerbordet byggdes in i det norr bänkkvarterets västra bänk.</p> <p>Kororgel inköptes för medel från församlingens orgelfond.</p>	Muntligt
2001	Trösklarna vid dörrarna in till långhuset togs bort, dörrbladen förlängdes och dörrarnas övre speglar byttes mot glas.	KLM
2002	<p>Inventering av bemålade inventarier genomfördes av konservator Anna Billing-Wetterlundh, Jönköpings läns museum.</p> <p>Arkeologisk förundersökning genomfördes av KLM i samband med schaktning för ny avloppsledning. Ledningen går från sakristians norra sida, utmed långhusets och tornets norra vägg. Ansluter till kommunalt avlopp utanför nordvästra porten.</p>	KLM, ATA
2006	I samband med förslag till omläggning av tegeltaket företogs en	KLM

	undersökning av kyrkans takstolar. Det visade sig att dessa förmodligen skulle ha klarat tyngden av ett tegeltak. När kyrkan byggdes om till en treskeppig basilika på 1950-talet var en viktig motivering för omgestaltningen att takstolarna inte skulle ha klarat den tyngd som bytet av plåt mot tegel som takmaterial skulle innebära. Takstolarna har spår av kalkbruk vilket gör att man kan anta att taket ursprungligen varit belagt med understruket tegel på öppen läkt. Teglet från 1855 byttes troligen mot plåt kring år 1900. Järnplåten, som ligger kvar, lades direkt på den läkt som burit tegeltaket och den syns idag därför från långhusvinden. Utredningen har ännu inte lett till några åtgärder när det gäller taket. I dagsläget finns inget behov ur teknisk synvinkel att göra några omfattande åtgärder vad gäller taket.	
2008	En flygel inköptes till kyrkan.	Muntligt

II.2 RELATIONS- OCH STATUSBESKRIVNING

II.2.1 Kyrkobyggnaden stomme, exteriör

Förklaring till beteckningar använda i kolumnen för prioritet:

I	Akut	
II	Snarast	Åtgärd inom tre år
III	Kan anstå	Åtgärd avvaktas eller utförs i samband med andra åtgärder

Produkter vid 1995 års utvändiga renovering

Kyrkans senaste utvändiga renovering utfördes 1995 enligt handlingar upprättade av Byggkonsult BA Bengtsson AB, Kalmar. Handläggare var arkitekt Ivar Petersson. Förfrågningsunderlagets handlingar, som består av administrativa föreskrifter samt byggnads- och målningsbeskrivning, är daterade 1995-02-28. För ytterligare detaljer hänvisas till handlingar upprättades i samband med renoveringen.

Till omputsning och lagning av befintlig puts föreskrevs:

Grundning	Serpo Kalkgrund
Utstockning av fogar	Serpo Hydraliskt Kalkbruk
Utstockning av hela ytan	Serpo Hydrauliskt Kalkbruk Fin
Lagningar vid dörrar och fönster	Serponik Kalkbruk Fin
Kalkning	Gotlandskalk

För målning av trä och järn föreskrevs:

Fönster	linoljefärg, NCS S6020-G30Y, grön
Tornluckor	linoljefärg, NCS S7030-G30Y, grön
Portar	linoljefärg, NCS-kod ej angiven, brunröd kulör
Trappräcke och metalldetaljer	rostskyddsfärg Oljemönja, Nordsjö Sicoplom 90-10 samt rostskyddstäckfärg Nordsjö Pansarol 70
Kors och kula, tornet	förgyllt med 23 karats bladguld

Vid kontroll i samband med underhållsplanens upprättande 2009 fastställdes långhusfönstrens utvändiga kulör till att ligga mellan NCS 6020-G30Y och NCS 7020-G10Y. Det västra vapenhusets port hade utvändigt kulören NCS 5040-Y80R. Sakristians dörr hade kulör NCS 5040-Y90R. Båda dessa röda kulörer kan användas vid ommålning av dörrarna.

Långhus och kor, uppfört 1856(se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grundläggning	Ej besiktigad	-	Inga medeltida grundrester utgör del av eller finns under den nuvarande kyrkan eftersom man 1856 byggde ny kyrka norr om den medeltida kyrkan.	-	-	
Väggstomme	Kalksten	-	Inga delar äldre än 1856.	-	-	
Sockel	Grå kalksten frilagd från puts. Sockelkant av sågad grå kalksten. Sockeln är lägst i öster, ca 15 cm, och högst i nordvästra hörnet, ca 60 cm.	-	Var tidigare putsad men knackades ren från puts vid renoveringen 1995. I sockeln på den södra sidan syns spår av ingången som sattes igen 1953-54.	En bit av sockelkanten har lossnat på södra sidan. Kalkstenssocken är missfärgad i anslutning till stuprörsutkastarna. Det finns även fläckar med påväxt av mossa i anslutning till stuprörsutkastarna.	II III	
Fasad	Spritputs. Slätputsade ytterhörn och fönsteromfattningar.	Vit, Gotlands-kalk	Färg, puts och cementlagningar knackades bort till ren stenyta vid renoveringen 1995.	I anslutning till fönstrens valvbågar samt under fönstren finns tunna sättningssprickor. I fönsternischerna, anslutning mellan solbänkar och putsade ytor samt under ett av fönstren på södra sidan, finns flera mindre putsskador. Under det runda fönster som finns på den östra gaveln finns ett missfärgat	III	

				parti i putsen.		
Ankarjärn	Fyra ankarjärn, två på långhusets norra vägg mot väster och två på motstående platser på långhusets södra vägg.	Vit rostskyddstäckfärg	Från 1856.	-	-	
Takfot	Kalksten	-	Från 1856.	-	-	
Takstomme	Sadeltak. Takstolar av trä	-	Enligt uppgift ska ruttna takstolar ha bytts 1995. Merparten av takstolarna är dock original.	Spår av insektsangrepp.	II	
Taktäckning	Enkupigt lertegel från 1950-talet. Pannorna är kramlade utmed takfoten och i anslutning till tornet. Som svall fungerar det gamla taket av järnplåtar som ligger på en öppen läkt.	-	Kyrkans tak var ursprungligen belagt med understruket lertegel på öppen läkt. Omkring år 1900 byttes detta mot svartmålad järnplåt. Vid renoveringen på 1950-talet lades ett tegeltak, av enkupigt lertegel, men järnplåten bevarades under teglet. Eftersom plåtarna hade lagts på det gamla tegeltakets öppna läkt är plåtarna idag synliga från kyrkans vind. En mindre förändring av långhusets tak gjordes vid renoveringen 1953-54 då den södra ingången togs bort. Ett takfönster på norra takfallet sattes igen 1995.	På såväl norra som södra takfallet finns några mindre skador. Pannor har rubbats och någon panna är också trasig. Järnplåten förefaller vara i relativt god kondition. Ett mindre rosthål finns dock vid nocken nära västra gaveln.	I II	
Taklucka	På norra takfallet finns en taklucka nära den östra gaveln. Luckan är klädd med	-	Tillkom 1995	-	-	

	kopparplåt.					
Avtäck- ningar	Vindskivor och avtäckningar vid gavlar är av kopparplåt. Avtäckningarna vid gavlarna är mycket breda.	-	Avtäckningarnas utformning är ursprunglig men materialet har bytts vid den senaste renoveringen 1995.	-	-	
	Några mindre partier är avtäckta med plåt. Det gäller hörnomfattningarnas krön och den platta som korset på långhusets östra gavel står på.	Vit, fabriks- lackerad	Dessa bör ha tillkommit i samband med den senaste renoveringen 1995.	-	-	
Takav- vattning	Hängrännor och stuprör av koppar	-	Cementrör under stuprörsutkastarna ersattes med rännalsplattor av kalksten vid renoveringen 1995.	-	-	
Kors	Vid östra gavelns taknock finns ett kors av grå kalksten.	-	Troligen 1856, inga uppgifter om att det skulle ha bytts ut.	-	-	

Fönster	<p>Fönstren beskrivs som nr 1, 2 o s v från väster. Fönstren är höga och rundbågiga, fem i norr och fem i söder. Fönstren är indelade i sex lufter vilka i sin tur har nio rutor indelade med träspröjs. Innerbågarna är skruvade mot ytterbågarna. I ytterfönstren finns maskindraget klarglas och innerfönstren har antikglas. Gångjärn och förstärkningsjärn är av äldre modell och förefaller inte vara utbytta. Undantaget är det fönster i söder som tillkom på 1950-talet.</p>	Exteriört grön, interiört grå linoljefärg	Fönstren fick sin nuvarande utformning vid renoveringen 1953-54 då rutornas indelning till viss del förändrades. De fyra nedre lufternas bågar och karmar är dock troligen från 1856. Sydsidans mittfönster tillkom i sin helhet 1953-54 då den södra ingången sattes igen. Samtliga fönster försågs då också med innerbågar. Fönstren var tidigare exteriört målade i grått men målades gröna 1995.	<p>Flera av fönstren har dålig passform. De gör att det ibland finns synliga springor mellan murverk och karmar samt risk för läckage mellan lufterna.</p> <p>Färgen flagnar, främst på södra sidan. Några av fönstren på södra sidan förekommer också löst kitt. På södra sidan har fönstren bättringsmålats men detta har gjorts med annan typ av färg eller kulör vilket idag ger fönsterbågarna ett flammigt intryck.</p> <p>Fönster nr 1 mot norr: Trasigt beslag i nedre vänstra luften vilket gör att fönstret inte går att stänga.</p> <p>Fönster nr 3 mot norr: spräckta rutor i såväl innerglas som ytterglas.</p> <p>Fönster nr 1 mot söder: Gångjärn och förstärkningsjärn har lossnat och fästs med nya skruvar. Lagningarna har dock inte hållit.</p> <p>Fönster nr 2 mot söder: Fönsterhaken har lossnat.</p>	II Mot norr III Mot söder II II II II	
---------	---	---	--	--	--	--

	Två par höga, smala rundbågiga fönster på långhusets västgavel. Varje fönster består av en luft med 10 rutor avdelade med träspröjs. I fönstren sitter såväl interiört som exteriört maskindraget klarglas.	Exteriört grön, interiört grå linoljefärg	Ytterbågarna tillkom 1856 och innerbågarna 1995. Fönstren var tidigare exteriört målade i grått men målades gröna 1995.	-	-	
	Runt fönster i korets östgavel. Enkelglas, ej öppningsbart. Putsad fönsternisch, ingen solbänk av kalksten.	Exteriört grön, interiört grå linoljefärg	Förefaller vara ursprungligt. Fönstren var tidigare målade i grått men målades gröna 1995.	-	-	
Igensatta fönsteröppningar	Slätputsade och rundbågiga. Där valven börjar finns små avsatser av oputsade kalkstensskivor.	Vit, Gotlands-kalk	Korets tre rundbågiga fönster sattes igen vid renoveringen 1953-54. De syns idag som höga, smala nischer i korets östvägg. Fönsterarrangemanget har haft en romansk karaktär.	Mindre områden med färgbortfall i anslutning till nischernas solbänkar.	III	
Solbänkar	Kalksten. Det runda fönstret i öster saknar solbänk.	-	Tillkom troligen på 1950-talet	Solbänken vid fönster 2 mot söder är sprucken.	II	
Ventilationsluckor	I sockeln finns några mindre ventilationsluckor. I söder finns fyra stycken, i öster en och i norr två. Luckorna är av plåt.	Grå, oljefärg	Tillkom 1864 då bänkkvarterens golv lades om p g a att de var rötskadade.	Behöver rostskyddsbehandlas. Gångjärn och låsanordningar behöver kontrolleras.	II	

Sakristia, uppförd 1856

Byggnads- del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prio- ritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grund- läggning	Ej besiktigad	-	Från 1856	-	-	
Vägg- stomme	Kalksten	-	Från 1856	-	-	
Sockel	Kalksten frilagd från puts. Sockelkant av sågad kalksten	-	Var tidigare putsad men knackades ren från puts vid renoveringen 1995	-	-	
Fasad	Spritputs. Slätputsade fönsteromfattningar	Vit, Gotlands- kalk	Putts, färg och cementlagningar knackades bort till ren stenyta vid renoveringen 1995.	I fönsternischerna, anslutning mellan solbänkar och putsade ytor, finns mindre putsskador.	III	
Takfot	Kalksten	-	Från 1856	-	-	
Tak- stomme	Sadeltak. Takstolar av trä.	-	Troligen 1856	Kan ej besiktigas. Befintlig inspektionslucka igensatt.	II	
Taktäck- ning	Enkupigt lertegel. Pannorna är kramlade intill takfoten	-	Troligen har det även på sakristian legat järnplåt under en tid. Om denna finns kvar och vilket skick den är i är dock inte känt eftersom sakristians vind inte kunde besiktigas. Det nuvarande takteglet lades 1953- 54.	-	-	
Avtäck- ningar	Kopparplåt	-	Den nuvarande kopparplåten lades vid renoveringen 1995. Denna fick samma utformning som äldre avtäckningar.	-	-	
Takav- vattning	Hängrännor och stuprör av koppar	-	Rännor och stuprör sattes upp 1995. Samma år ersattes cementrören under	-	-	

			stuprörsutkastarna med rännalsplattor av kalksten.			
Fönster	Rundbågiga, två i norr och ett i öster. Fönstren har fyra lufter med spröjs. Innerbågarna är skruvade mot ytterbågarna. Ytterbågarna har maskindraget klarglas och innerbågarna antikglas.	Interiört och exteriört grön linoljefärg	Från 1856. Innerbågarna tillkom 1953-54. Fönstren var tidigare målade i grått men målades gröna såväl interiört som exteriört 1995.	-	-	
	Runt fönster i korets östgavel. Fönsterbleck av grönmålad plåt.	Grön. linoljefärg	Från 1856. Fönstret var tidigare målade i grått men målades grönt 1995.	-	-	
Solbänkar	Kalksten	-	Tillkom 1953-54	-	-	
Ventilationsrör	Ventil av plåt placerad i norra väggens sockel	-	Installerade 1995	-	-	
Dörr och omfattning	Träpanel i fiskbensmönster. Brädorna är profilerade. Tröskel av ek. Dörromfattning av kalksten är sammanhållen med järndubbar. Dörren har lås och handtag från 1950-talet. Modernare spanjolett.	Brunröd linoljefärg	Omfattningen från 1856 och dörren troligen från 1953-54.	Karmens målning flagnar	III	
Trappa	Kalksten och betong	-	Trappan renoverades 1995	Rengörs från mossa	III	

Torn uppfört 1856 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grundläggning	Ej besiktigad	-	Från 1856	-	-	
Väggstomme	Kalksten	-	Från 1856	-	-	
Sockel	Kalksten frilagd från puts. Sockelkant av sågad kalksten	-	Var tidigare putsad men knackade ren från puts vid renoveringen 1995	-	-	
Fasad	Spritputs. Slätputsade fönsteromfattningar	Vit, Gotlands-kalks	Tornets fasad blåstrades 1970 och putsades med Peducem. Därefter har tornets fasad strukits med kalk. Senaste gången var 1995	-	-	
Takfot	Tandsnittsfris av kalksten och tegel	-	Tandsnittsfrisen av tegel som på äldre bilder av kyrkan var putsad knackades ren från puts vid renoveringen 1953-54. Av fotografierna förefaller det som att de delar som är av kalksten inte har varit putsade tidigare.	-	-	
Takstomme	Karnisformad huv. Takstolar av trä.	-	Från 1856. Enstaka delar dock utbytta 1995.	-	-	
Taktäckning	Dubbelfalsad skivtäckning av plan kopparplåt	-	Förefaller enligt fotografier från slutet av 1800-talet tidigt har varit täckt av svartmålad plåt. Denna plåt byttes 1970 ut mot kopparplåt. Den nya plåten har samma indelning och format som den gamla plåten.	-	-	

Takavvattning	Hängrännor och stuprör av koppar	-	Fram till 1995 saknade tornet takavvattning. Då tillkom också de kalkstensplattor med fördjuping som samlar vattnet under stuprörsutkastarna.	-	-	
Västportal	Omfattningar av kalksten	-	Kalkstensportalen tillkom vid renoveringen 1953-54.	-		
Port mot väster	Exteriört dubbla fyllningsdörrar av trä. Interiört är dörrarnas stomme med grova, breda brädor synlig. Gammalt lås och kista, används ej längre, som kompletterats med modernare. Spanjolett av äldre typ.	Exteriört brunröd interiört grå. linoljefärg	Från 1856	Exteriört flagar färgen	III	
Trapp-räcke	Smala svartmålade handledare fästa vid tornets vägg. En på var sida av portalen.	Svart rostskydds- täckfärg		Mindre partier där färgen flagnar.	III	
Fönster	I norr och söder finns två rundbågiga smala fönster över varandra. I väster finns ytterligare ett fönster. Alla har samma utförande. En luft med 12 rutor avdelade med träspröjs. Enkelglas av maskindraget klarglas.	Exteriört grön interiört grå linoljefärg	Från 1856. Fönstren var tidigare målade i grått exteriört men målades gröna 1995.	Färgen flagnar. Mot norr Mot söder	III II	
Luckor	Två rundbågiga ljudluckor i varje vädersträck. Inåtgående.	Grön linoljefärg	Från 1856. Luckorna var tidigare målade i grått men målades gröna 1995.	Färgen flagar kraftigt. Vid den senaste ommålningen målades luckorna med färg som inte varit kulörbeständig.	II	
Solbänkar	Kalksten	-	1995 byttes solbänkar av plåt mot nya av kalksten.	-	-	
Trappa	Kalksten	-	Ny trappa gjordes vid	I den övre stenen finns flera	II	

			renoveringen 1953-54.	mindre gropar.		
Handi-kappramp	Kalksten. Rampen ansluter till trappan från söder.	-	Rampen tillkom 1995.	Stenarna som utgör rampens kant har glidit isär och fogar saknas.	III	
Ankarjärn	Under takfrisen sitter på var och en av tornets fyra fasader två ankarjärn. Dessa är svartmålade.	Svart rostskyddstäckfärg	Från 1856. Troligen ommålade 1970 då tornets fasad renoverades	-	-	
Kalkstens tavla	Kalksten med förgylld text. Lister av kalksten avtäckta med lackerad stålplåt.	Bladguld	Rengjordes 1995 och texten omförgylldes. Lister av lackerad stålplåt ersatte blylister. På tavlan står: Under Hans Majt Oscar 1stes Regering MDCCCLVV. Årtalet borde vara 1856 d v s MDCCCLVI. En I har av misstag blivit en V.	Textens förgyllning är idag helt borta.	III	

Lanternin, 1856 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Väggstomme	Reglar och bjälkar av trä	-	Från 1856.	På spirans bjälkar finns märken som tyder på att man åtgärdat en äldre skada genom att hugga bort ytligt skadat trä. Bjälkarna bör besiktigas för att närmare fastställa om problemen kvarstår.	II	
Fasad	Väggarna är klädda med panel av spontade bräder och utanpå	-	Den gamla spontade panelen finns kvar men kompletterades	-	-	

	denna finns plywood. Utanpå plywooden sitter dubbelfalsad skivtäckning av plan kopparplåt		1995 med plywood på utsidan. Den förzinkad plåten byttes samma år mot kopparplåt. Den nya plåten har samma indelning och format som den gamla plåten.			
Takstomme	Konstruktion av kraftiga bjälkar.	-	Från 1856	-	-	
Taktäckning	Taket är täckt med spontade bräder klädda med plywood och underlagspapp. Utan på denna ligger dubbelfalsad skivtäckning av plan kopparplåt.	-	Panelen är troligen från 1856 men kompletterades 1995 med plywood. Samma år lades ny underlagspapp på takytorna och äldre förzinkad plåt byttes mot kopparplåt. Den nya plåten har samma indelning och format som den gamla plåten.	-	-	
Spira	Taket är täckt med spontade bräder klädda med plywood och underlagspapp. Utan på denna ligger dubbelfalsad skivtäckning av plan kopparplåt.	-	Panelen är troligen från 1856 men kompletterades 1995 med plywood. Samma år lades ny underlagspapp på takytorna och äldre förzinkad plåt byttes mot kopparplåt. Den nya plåten har samma indelning och format som den gamla plåten.	-	-	
Kors och kula	Av trä förgyllt med 23 karats bladguld	-	Nyttillverkades 1956 och har därefter förgyllts 1995.	-	-	
Fönster	Fyra små lunettfönster, ett i vart väderstreck, avdelade med träspröjs. Fönstren har enkelt maskindraget klarglas.	Grön linoljefärg	Från 1856.	Ej besiktigade.	-	
Luckor i vägg	Luckorna har stomme av plywood och är klädda med	-	Fyra nya parluckor som ersatte äldre luckor tillverkades och	-	-	

	kopparplåt.		monterades 1995.			
Taklucka	Kopparplåt	-	Takluckan på spiran fick ny kopparplåt 1995	-	-	

Utvändig nedgång till pannrum, 1937 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Vilplan och trappsteg	Betong	-	-	-	-	
Vägg	Betong	-	-	-	-	
Tak	Betong	-	-	-	-	
Lucka	Lucka av tjock plywood. Skivan löper på valsar så att man kan skjuta för den över källartrappan.	Brun oljefärg	-	Luckans skiva har skador och bör bytas.	II	
Övrigt	På väggen mot långhuset är ett antal rör inbyggda med skivmaterial av trä.	Vit oljefärg	-	-	-	

II.2.2 Kyrkobyggnaden interiör

Fönster och dörrar i ytterväggar redovisas under II.2.1 Kyrkobyggnaden stomme, exteriör. Innerdörrar beskrivs under det rum som dörren öppnas åt.

Fast inredning beskrivs dels under II.2.4, dels i den bifogade rapporten ”Inventeringsprotokoll för Kastlösa kyrka” daterad 2002-05-17 och utförd av konservator Anna Billing Wetterlundh vid Jönköpings länsmuseum. Lösa inventarier redovisas dels under II.2.5, dels i den ovan nämnda rapporten från Jönköpings länsmuseum.

I tabellernas kolumn för ”Färg: kulör och material” anges endast kulör enligt okulär besiktning.

Förklaring till beteckningar använda i kolumnen för prioritet:

I	Akut	
II	Snarast	Åtgärd inom tre år
III	Kan anstå	Åtgärd avvaktas eller utförs i samband med andra åtgärder

Puts och färgtyper vid 1983-84 års invändiga renovering

Från den senaste invändiga renoveringen av Kastlösa kyrka saknas handlingar. Måleriarbetet utfördes av Bergs, Degerhamn (Firman finns kvar, tel 0485- 66 04 55), och snickeriarbeten av Hans och Lars Thorell, Kastlösa (finns kvar som Thorell Bygg AB tel 0485-422 18).

Pannrum, 1937 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Betong, olika nivåer	-	-	Missfärgat p g a fukt.	III	
Vägg	Betong	Vit, troligen latex	-	Missfärgningar och blåsor p g a fukt, mindre fläckar med färgsläpp.	III	
Tak	Klätt med skivmaterial	Vit, troligen latex	-	-	-	
Dörr	Bräddörr utvändigt klädd med liggande panel	Interiört vit, exteriört grågrön oljefärg	-	Missfärgning av fukt och mindre fläckar med färgbortfall.	III	
Övrigt	I pannrummet finns värmepannor, hydrofor, oljetank och elcentral. En närmare beskrivning ges under II.2.3 Kyrkobyggnaden installationer.	-	-	-	-	

Vapenhus i väster, 1856(se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Kvadratiska slipade plattor av röd kalksten samt en infälld torkmatta		Ålder osäker men troligen 1953-54.	Plattorna är på några ställen missfärgade av saltufällningar p g a fukt.	III	
Vägg	Avfärgad puts på kalkstensmur. Över dörren i öster sitter två kalkstensplattor med förgylld inskription.	Kalk	På kalkstensplattan mot norr: Under Gustaf VI Adolf:s regeringstid ombyggdes denna kyrka A. D. MCM LIII På kalkstensplattan mot söder: Byggmästare vid denna kyrkas uppförande P Isberg Algutsrum Åldermän Peter Gudmundsson i Kastlösa och I. O. Dahlgren i Bredinge	Färgskiktet på samtliga väggar intill golvet har fuktfläckar. Utrymmet är ouppvämt och möjligen finns spår av mögel på putsen.	III	
Tak	Plant brädtak. I söder finns en rektangulär yta markerad med gråmålade foder.	Grå oljefärg	Från 1856. Troligen är det rektangulära område som skiljer ut sig en igensättning av äldre trappa till tornet	Mycket smutsigt med spindelnät och flugor.	III	
Taklist	Breda oprofilerade brädor	Grå oljefärg	Från 1856	-	-	
Dörr	Dubbla fyllningsdörrar av trä med de övre speglarna ersatta av glas. Tätning av plysch. Gångdörr är den vänstra dörren.	Grå oljefärg	Från 1856. De övre speglarna byttes ut mot glas 2001-2002	-	-	
Fönster-bänk	Putsade med en skiva av slipad grå kalksten närmast kanten.	-	Tillkom 1953-54.	-	-	

Förrum, 1953-54 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Rektangulära slipade plattor av röd kalksten		Tillkom på 1953-54.	Plattorna är på några ställen missfärgade av saltufällningar p g a fukt.	III	
Väggar	I väster avfärgad puts på kalksten. I öster, norr och söder avfärgad kalkputs på mur av Ytong.	Vit kalk	Väggen mot väster tillkom 1856 och övriga 1953-54. Väggarna omkalkades senast 1983-84.	Mindre skador på färgskiktet mot golvet orsakade av fukt. Det förefaller som att väggarna målats om vid ytterligare något tillfälle sedan 1950-talet. Med vad är inte känt. Detta underlag fungerar inte ihop med kalkfärgen eftersom denna idag lätt släpper från väggarna.	III	
Tak	Breda, ålderdomliga brädor. Smidda spikar	Grå oljefärg	Från 1856.	-	-	
Dörrar	Två, högerhängda spegeldörrar, en i norr och en i söder.	Grå oljefärg	Tillkom 1953-54.	Tröskel i söder stöttas upp av bruksfog som är på väg att falla sönder.	III	

Brudkammare, 1953-54 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Rektangulära slipade plattor i röd kalksten med undantag av ett litet område under radiatorn i nischen under fönstret som är belagt med rektangulära tegelstenar.	-	Tillkom 1953-54.	-	-	
Väggar	I söder och väster avfärgad kalkputs på kalksten. I norr och öster avfärgad kalkputs på mur av Ytong.	Vit kalk	Väggar mot söder och väster tillkom 1856. Väggar mot norr och öster tillkom 1953-54. Väggarna omkalkades senast 1983-84.	Mindre fläckar med avskavd färg och smutsfläckar. Mot väster finns en mindre fuktskada. Det förefaller som att väggarna målats om vid ytterligare något tillfälle sedan 1950-talet. Med vad är inte känt. Detta underlag fungerar inte ihop med kalkfärgen eftersom denna idag lätt släpper från väggarna.	III	
Fönster-nisch	Yttervägg, putsad. Nischerna avskärmas uppåt med gråmålad träskiva.	Vit kalk		Små putsskador	III	
Taklist	Finns endast mot söder. Listen är av trä och är liggande med avfasad kant.	Grå oljefärg	Troligen 1856.	-	-	
Tak	Breda, ålderdomliga brädor. Smidda spikar. Taket sluttar så att det är lägre mot det sydvästra hörnet. I sydvästra hörnet kan man också se spåren	Grå oljefärg	Från 1856 med undantag för ilagningen för läktartrappan som gjordes 1953-54.	Färgen flagar och det finns spår av en äldre fuktskada.	III	

	av den ilagning som gjordes då den gamla läktartrappan sattes igen.					
Fönsterbänk	Grå kalksten		Tillkom 1953-54.	-	-	

Passage till kapprum, 1953-54 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Lertegel, rektangulära stenar.		Golvet av tegel tillkom 1864. Det har lagts om 1953-54.			
Väggar	Avfärgade kalkputsade väggar av murad Ytong.	Vit kalk	Tillkom 1953-54 Väggarna omkalkades senast 1983-84.	Skador i pusten finns i anslutning till golvet, i synnerhet i hörn. Det förefaller som att väggarna målats om vid ytterligare något tillfälle sedan 1950-talet. Med vad är inte känt. Detta underlag fungerar inte ihop med kalkfärgen eftersom denna idag lätt släpper från väggarna.	III	
Tak	Undersidan av gjutet trapplopp	Vit kalk	Tillkom 1953-54. Omkalkades senast 1983-84.	Det förefaller som att ytorna målats om vid ytterligare något tillfälle sedan 1950-talet. Med vad är inte känt. Detta underlag fungerar inte ihop med kalkfärgen eftersom denna idag lätt släpper från väggarna.		
Dörr	Vänsterhängd, spegeldörr till toalett.	Grå oljefärg	Tillkom 1953-54	-	-	

Trappa	Slipad kalksten. Planstegen är av röd kalksten och sättstegen grå.	-	Tillkom 1953-54	-	-	
Trapp-räcke	Smidesarbete. Enkel handledare som följer väggarna. På läktaren dekorativt skyddsräcke.	Svart oljefärg	Tillkom 1953-54	-	-	
Grind	Grind av smide till läktaren.	Svart oljefärg	Grinden inskaffades någon gång i slutet av 1990-talet.	-	-	

Kaprum, 1953-54 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Rött tegel, rektangulära stenar.	-	Golvet av tegel tillkom 1864. Det har lagts om 1953-54-talet.	-	-	
Väggar	Avfärgad kalkputsad kalkstensmur mot norr. I söder, öster och väster avfärgade kalkputsade murar av Ytong.	Vit latex	Yttervägg från 1856 och innerväggar 1953-54	Mindre fläckar med avskavd färg och smutsfläckar. Putslagningar efter elinstallationer.		
Fönster-nisch	Yttervägg, putsad. Nischerna avskärmas uppåt med gråmålad träskiva. Fönsterbänk av kalksten	Vit kalk	Från 1856 och fick sin nuvarande utformning 1953-54.	-	-	
Taklist	Finns endast delvis mot norr. Listen är liggande och har avfasad kant.	Grå oljefärg	Från 1856	-	-	
Tak	Breda, ålderdomliga brädor. Smidda spikar	Grå oljefärg	Troligen från 1856.	-	-	

Fast inredning	Skåp för förvaring av städutrustning, förbandslåda och förbrukningsmaterial. Hatthylla.	Grå oljefärg	Inredningen från 1953-54	-	-	
----------------	---	--------------	--------------------------	---	---	--

WC, 1953-54 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Betong	Grå oljefärg	Inredd 1953-54	Färgen sliten och avskavd framför toalettstol och handfat. Även tröskeln sliten.	III	
Väggar	Mot norr målad mur av kalksten och mot söder och öster av målad gjuten Ytong.	Vit latex	Ytterväggen tillkom 1856 och innerväggarna 1953-54.	-	-	
Tak	Undersida av gjutet trapplopp.	Vit latex	Från 1953-54	-	-	
Fast inredning	Toalett, handfat och varmvattenberedare.			Toaletten luktar avlopp. Orsaken bör utredas.	II	

Kyrkorum uppfört 1856(se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Längst bak i kyrkan fram till sista bänkraden samt i mittgången ligger sexkantiga tegelplattor. Stenarna är lackade.		Tegelgolvet är från 1864. Man var då tvungen att ta bort kyrkans ursprungliga trägolv eftersom det var uppruttet.	Golvet har mindre ojämnheter.	III	
	I sidogångarna ligger rektangulära tegelstenar. Golvet har här varit uppbrutet på flera ställen för installationer till värmesystemet. Vissa ytor har stenar som är lackade.		Ålder osäker. Även detta golv, alternativt delar av golvet, är från 1864.	-	-	
	Koret är höjt ett steg över långhusets golv och belagt med rektangulära slipade plattor av röd kalksten. Altaret är placerat på ett podium av samma typ av kalksten som är uppbyggt tre steg över korgolvet.		Tillkom vid renoveringen av kyrkan 1953-54.	-	-	
	Del av korgolvet, mot långhuset, av trä upphöjt ett steg över långhusets golv i samma nivå som korgolvet av kalksten.	Brunröd oljefärg	Den utbyggda delen av koret tillkom någon gång under 1990-talet.	-	-	
	Trägolv i bänkkvarteren. Smala brädor i nord-sydlig riktning.	Klarlack	Troligen inlagt 1953-54	Fläckvis slitet.	III	

Sockel	Endast en liten del av väggen mot öster är försedd med sockel av grå slipad kalksten. Det är området i anslutning till altarmålningen.		Tillkom 1953-54.	-	-	
Väggar	Ytterväggar, putsade. Långhusets ytterväggar mot norr och söder har ett infällt ryggstöd av kalksten utmed sidobänkarna. Under fönstren är infällda nischer där radiatorerna är placerade. Merparten av mittskeppets östra vägg upptas av den alfreskomålning som utgör kyrkans altarprydnad.	Kalk, vit, fränsett altarmålningen på den östra väggen	Från 1850-talet och omkalkade senast 1983-84. Altarmålning utförd 1953-54 av konstnären Waldemar Lorentzon. Målningen har titeln Den återvändande Kristus. På den norra och södra väggen kan man ana var innertakets gesims gick fram till ombyggnaden på 1950-talet.	I fönsterbågarna finns tunna sättningssprickor. Över radiatorerna och i anslutning platser där det stått levande ljus är väggarna smutsiga.	II	
	Ytterväggarna är avfärgade kalkputsade kalkstensmurar och innerväggar och valv är avfärgades kalkputsade murar av Ytong.	Vit kalk	Innerväggar och valvbågar tillkom vid renoveringen 1953-54 då kyrkorummet fick sin treskeppiga basilikaform. Vid renoveringen av kyrkans interiör 1983-84 ska väggarna ha kalkats.	Sättningssprickor finns i det andra paret valvbågar från väster. På ytterväggen mot söder finns en skiftning i den avfärgade putsen som skulle kunna tyda på att väggen delvis har målats med en annan typ av färg.		
Tak	Plant tak, med brädor i östvästlig riktning och synliga bjälkar i nord-sydlig riktning. Mittskeppets tak är högre än sidoskeppens.	Laserat i grått, troligen oljelasyr	Kyrkan hade tidigare ett traditionellt tunnvalv. Den nuvarande utformningen, inklusive lasyren, tillkom vid renoveringen 1953-54.	-	-	
Pelare	De valv som skiljer mittskepp och sidoskeppen åt bärs upp av	-	Pelarna tillkom vid renoveringen 1953-54 då	-	-	

	16 kraftiga parställda pelare av kalksten. De båda pelarna längst fram i koret fungerar också som psalmnummertavlor.		kyrkorummet fick sin treskeppiga basilikaform.			
Dörrar	Spegeldörr av trä, mot kapprum (högerhängd) och väntrum (vänsterhängd).	Grå oljefärg	Båda dörrarna tillverkade 1953-54.	-	-	
	Dubbla spegeldörrar av trä mot förrum. De övre speglarna har ersatts av glas.	Grå oljefärg	Dörrarna nytillverkade 1953-54. Glaset i dörrarnas översta speglar sattes in 2001-2002.	-	-	
Fönsterbänkar	Grå kalksten	-	Tillkom 1953-54	-	-	
Fast inredning	Se II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning.	-	-	-	-	

Sakristia, 1856 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Ljust trägolv	Lackat	Nytt golv las in vid renoveringen 1983-84.	-	-	
Sockel	Ljus furu	Lackad	Tillkom 1983-84	-	-	
Väggar	Avfärgade kalkputsade kalkstensmurar.	Vit, Serpo Kalkfärg Våt	Tillkom 1856, väggarna avfärgades senast 1995.	Mindre skador på avfärgningen på väggen mot norr.	III	
Tak	Breda, ålderdomliga plankor. Handsmida spikar.	Laserat i grönt.	Troligen 1856.	-	-	

		linoljefärg				
Taklist	Hålkälslist av trä.	Grön bottenfärg, laserad i mörkt brunt, oljefärg	Troligen 1856 men partier i anslutning till skåpsinredningen ny tillverkade 1995.	På ett ställe har färgen spruckit	III	
Dörrar	Spegeldörr mot koret samt mot vindfång. Båda är vänsterhängda.	Grå linoljefärg	Båda dörrarna från 1856.	-	-	
	Spegeldörr till toaletten, högerhängd	Laserade med äggolje-tempera. Spegel i beig och ramar i mörkt rött.	Tillkom 1953-54. Målades 1995.	-	-	
Fönsterbänkar	Grå kalksten		Tillkom 1953-54.	-	-	
Fast inredning	Fasta skåp för textilförvaring. Byggda av finsk glasbjörk och finsk helbjörksplywood.	Laserade med äggolje-tempera. Spegel i beig och ramar i mörkt rött.	Tillkom vid renoveringen 1995	-	-	

Vindfång, sakristia (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Tegel, rektangulärt			-	-	
Vägg	Putsade väggar	Vit Serpo Kalkfärg Våt	Avfärgade senaste gången 1995.	-	-	
Tak	Putsat valv	Vit Serpo Kalkfärg Våt	Avfärgade senaste gången 1995.	-	-	
Övrigt	-	-	-	Vindfånget och sakristians ytterdörr utgör utrymningsväg. Utrymmet får inte användas för förvaring. De saker som idag står där måste flyttas.	I	

WC, utrymmet var till 1953-54 trappa till predikstolen (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Plastmatta	Melerad i beigt och brunt	-	-	-	
Sockel	Grå plast	-	-	-	-	

Väggar	I huvudsak putsade. Ett mindre parti vid tvättstället är klätt med kakelimiterande masonit. Mot norr är ett utrymme klätt med skivmaterial. Utrymmet bildar ett förrum till toaletten.	Vit Serpo Kalkfärg Våt samt oljefärg på masoniten.	De murade delarna av väggarna är från 1856 och utgjorde då trappa till predikstolen.	-	-	
Taklist	Hålkälslist av trä. I utrymmet som utgör förrum är hålkälslisten grövre.	Ljust beige oljefärg	-	-	-	
Tak	Inne på toaletten är taket klätt med masonit och i förrummet består taket av breda brädor.	Ljust beige oljefärg	-	En del sprickor i färgen.	III	
Fast inredning	Toalettstol och handfat	-	-	-	-	

Läktare, ombyggd 1953-54 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	
Golv	Trägol. Smala bräder lagda i öst-västlig riktning. Söder om orgeln är golvet delvis höjt ett steg, delvis två steg.	Lackat	Tillkom 1953-54	-	-	
	Vid trapplanet finns ett område infällt med röd kalksten i nivå med trägolvet	-	Tillkom 1953-54	-	-	
Golvlist	En enkel trälist finns utmed stora delar av utrymmet.	Grå oljefärg	Tillkom 1953-54	-	-	
Väggar	Ytterväggar putsade. Innerväggar och valv murade	De största delarna av	Läktaren fick sin nuvarande utformning vid renoveringen	I nordvästra hörnet finns ett mindre parti med antydning till		

	av Ytong och putsade.	väggarna är strukna med kalk men det finns också partier som bättringsmålats med moderna färgtyper.	1953-54. En mindre förändring gjordes vid renoveringen 1983-84 då ett förråd byggdes på läktarens södra sida.	mögel.		
Fönster-nischer	Nischer i norr och söder utgör övre delen av långhusets rundbågiga fönster. De är avdelade mot den nedre våningen med fönsterbänk i trä. För att undvika fallolyckor är nischerna avskärmade med smidesstaket likt det som finns vid läktartrappan.	Nischerna pustade och avfärgade med kalk. Fönsterbänkar i trä, lackad. Smidesstaket målat i svart oljefärg.	Konstruktionen som helhet tillkom 1953-54	I fönsterbågen såväl mot norr som söder finns sättningssprickor med mindre putsbortfall. Sprickornas utveckling bevakas.	III	
Tak	Se beskrivning Långhuset					
Dörrar	Dörr till förråd. Högerhängd spegeldörr	Grå oljefärg	Tillkom 1953-54			
	Dörr till läktartrappa. Högerhängd slät dörr.	Grå oljefärg	Tillkom 1953-54			
Bröstning	Läktarbröstning av trä. Insidan är klädd med skivor belagda med av väv. Utsidan är klädd med stående breda brädor.	Insidan målad i ljusgrått. Utsidan är	Fick sin nuvarande utformning 1953-54	På bröstningens utsida, mot öster, har spacklade skarvar spruckit på ett par ställen.	III	

		laserad i ljust blågrön ton. Överliggare och lister laserade i mörkt grått.				
Orgelhus	Av trä.	Grå oljefärg	Mittsektionen från 1881 och de båda yttre sektionerna mot norr respektive söder från 1953-54	-	-	
Fast inredning	Se II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning.	-	-	-	-	

Förråd, läktare, 1983-84 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	
Golv	Trä, likt läktarens golv.	Lackat	Tillkom 1953-54	-	-	
Golvlist	Trä	Grå oljefärg	Tillkom 1953-54	-	-	
Vägg	Vägg mot öster avfärgad kalkputs på kalkstensmur.		Tillkom 1953-54	-	-	
	Vägg mot norr, väster och söder av skivmaterial.	Vit okänd färgtyp.	Tillkom 1983-84	-	-	
Tak	Se beskrivning av Långhuset	-	-	-	-	
Fast inredning	Trähyllor för förvaring av förbrukningsmaterial m m		Tillkom 1983-84	-	-	

Trappa till tornrum plan 2, 1953-54 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	
Tak	Murat med tegel och putsat.	Vit, okänd färgtyp	Tillkom 1953-54	-	-	
Väggar	Murade av tegel	Vit, okänd färgtyp	Tillkom 1953-54	-	-	
Trappa	Plansteg och sättsteg av tegel.		Utrymmet för trappan togs upp 1953-54 och ersatt äldre trappa till tornet.	-	-	

Tornrum plan 2, 1856 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Av trä. Breda äldre plankor med undantag av ett mindre rektangulärt område mot söder om har smalare brädor.	-	Från 1856. Området med smalare brädor är troligen en igensatt äldre trappa till tornet.	-	-	
Väggar	Putsade	Kalk eller KC-färg	Omputsade 1953-54	Väggarna mycket smutsiga.	III	
Tak	Av trä med breda plankor och balkar. En del av taket utgörs av torntrappans mellanplan.	-	Från 1856	-	-	
Trappa	Av trä. Följer ytterväggarna från norr till väster med mellanplan i sydvästra hörnet. Mot öster finns dörr till långhusvinden.	-	Från 1856	-	-	

Dörr	Ståldörr till långhusets vind finns från trappans mitt.	-	Öppningen till långhusets vind är ursprunglig medan dörren tillkommit under 1990-talet.	-	-	
Övrigt	Väggfasta hyllor för förvaring av äldre inventarier. Inventarierna har sorterats och listats i samband med projektet Inventarier tagna ur bruk 2008. En sammanställning över bevarade föremål finns hos Södra Ölands kyrkliga samfällighet. På våningsplanet finns också det mekaniska verket till klockringningen kvar.	-				

Tornrum plan 3, klockvåning, 1856 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Av trä, breda äldre bräder. Delvis indränkt med olja från äldre hydraulisk lucköppning.	-	Från 1856	-	-	
Väggar	Putsade	Kalk eller KC-färg	Omputsade 1953-54	Väggarna mycket smutsiga.	III	
Tak	Trä, breda äldre bräder.	-	Från 1856	-	-	
Trappa	Trä	-	Från 1856	-	-	
Klock-konstruk-tion	Träkonstruktion av grova balkar som vilar på tornmuren.	-	Från 1856	-	-	

Lanternin, plan 1, 1856 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Av trä, breda äldre bräder.	-	Från 1856	Golvet täckt av döda flugor.	II	
Väggar	Putsade, 50-60 cm höga	Kalk eller KC-färg	Omputsade 1953-54	Väggarna mycket smutsiga.	III	
Tak	Konstruktion av grova balkar och spontad träpanel	-	Balkarna med något undantag från 1856. Den spontade panelen byttes 1995 mot ny.	-	-	
	Spontat svall som utgör tonrhuvens tak	-	Byttes vid reoveringen 1995	-	-	
Trappa	Trä	-	Från 1856	-	-	
Klockkonstruktion	Övre delen av klockupphängningskonstruktionen.	-	Från 1856	-	-	

Lanternin, plan 2, 1856 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Trä, breda äldre bräder.	-	Från 1856. Gott om färgfläckar och signaturer från olika reoveringar.	-	-	
Vägg	Äldre stående brädpanel.	-	Från 1856	-	-	
Tak	Trä, breda äldre bräder och balkar som bär upp spiran.	-	Från 1856	-	-	
Stege	Av trä, som leder vidare upp i spiran. Fastspikad i bjälkar.	-	Tillkommen under senare år.	-	-	

II.2.3 Kyrkobyggnaden installationer

El och tele

Elektricitet till belysning och värme installerades i kyrkan 1953-54, enligt program upprättat av ingenjör K G Lönnroth, Tor Engström Konsult.

Enligt arkivhandlingarna har en total översyn av elsystemen inte gjorts sedan 1954. Däremot har delar renoverats vid olika tillfällen i samband med nya installationer. Det gör att i stort sett hela systemet har bytts ut. Vid renoveringen 1983-84 förbättrades takkronornas belysning, exakt hur framgår inte, och elektrifierad lampetter sattes upp på läktaren. Flera stora elarbeten utfördes också 1990-91 då kyrkan fick ett nytt värmesystem. Då drogs en ny sevicekabel fram till kyrkan och en ny huvudcentral i pannrummet installerades som uppsäkrades från 20A till 100A. Framdragningar och inkopplingar gjordes till ny VVS-utrustning och befintlig elcentral i tornet. (Det elektriska uppvärmningssystemet beskrivs utförligare nedan, under rubriken Värme och klimat.). 1995 byggdes sakristian om och i samband med det gjordes nya eldragningar och installationer.

Belysningen styrs idag från några olika platser i kyrkan. I anslutning till ljudsystemets manöverpult i den sista bänkraden finns reglage med dimmereffekt för ljuskronorna samt kontakt för armaturerna som är infällda i korets tak. Kontakter för väggarnas lampetter samt spotlights som belyser altarmålningen sitter på kapprummets västra vägg. Spotlightsen sitter samlade på de båda näst främsta pelarna. På väggen innanför dörren till sakristian finns reglage för sakristians belysning samt för en ljusramp som belyser altarmålningen. Kontakt för läktarens lampetter finns på läktaren.

En närmare beskrivning av kyrkans armaturer finns under rubriken II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning

På långhusets fasad vid det sydöstra hörn sitter ett trefasuttag som används då man behöver tina marken i samband med gravgrävning vintertid.

Uttag för fast telefon finns i sakristian men används inte längre.

Elinstallationer servas idag av Mörbylånga Elservice.

Elrevision utfördes 2006 av Arne Ahlqvist, Ahlqvists Ingenjörbyrå HB, Kalmar.

Brister/skador

Elsystemet förefaller vara i gott skick. En del äldre material används för installationerna i tornet. Att elsystemet är i ett gott skick bekräftas också av elrevisionen. Enligt protokollet bör man dock åtgärda två saker. Klockor och annan utrustning ska anslutas till åskskyddsanläggningen. (Prioritet I) Det påpekades också att en gruppförteckning saknades i anslutning till elcentralen i källaren. Gruppförteckningen ska rymma uppgifter om vilka objekt som är anslutna till centralen, kabeltyp, area och maxsäkring. (Prioritet II)

Vatten och avlopp

Toalett och rinnande vatten, såväl under läktaren som i sakristian, installerade vid den stora renoveringen 1953-54. Ny avloppsledning grävdes ner 2002. Ledningarna går från sakristia, utmed långhusets och tornet norra vägg, via grusgången fram till den nordvästra kyrkogårdsgrinden. Där ansluter ledningen till det kommunala avloppsnätet.

I kyrkan finns varmvattenberedare i anslutning till de båda toaletterna. Varmvattenberedaren för toaletten under läktare står inne på toaletten. Den är från 1979, av märket Parca Norrahammar med en volym på 28 liter. Toaletten i sakristian har sin varmvattenberedare i pannrummet. Den är av märket Nibe och har en volym på 15 liter.

För toaletterna används kommunalt vatten som drogs in 2004. Ledningarna följer samma sträckning som avloppsledningen. På kyrkogården, vid den östra gaveln, finns den gamla brunnen som idag används för bevattning på kyrkogården.

All VVS servas av Mörbylånga VVS.

Brister/skador

-

Värme och klimat

Kyrkan har idag två värmesystem. Under vintern används en oljeeldad panna av märket Parca 500, effekt olja 50kW, eldyta 2,9 m² med fastbränsleutrustning och oljebrännare. På sommaren och när det är extra kallt på vintern används en elpanna av märket Parca typ EL-36, effekt 36 kW, 380 V, 3-fas med gemensam skydds- och nolledare. Dessa båda pannor installerades 1990-91 och ersatte då den lågtrycksångvärmeanläggning från 1950-talet som fanns i kyrkan. I samband med renoveringen 1990-91 byttes 11 radiatorer mot panelradiatorer. Då gjordes också nya ledningsdragningar ovan golvet utmed långhusets väggar. Radiatorerna regleras med reglage monterat i predikstolen. I sakristian finns tre radiatorer, på läktaren två, i väntrummet en och i kapprummet en. Övriga radiatorer är placerade i nischer under långhusets fönster på norra och södra sidan. I samtliga bänkrader finns elektriska bänkvärmare av märket Farico. För styrning av bänkvärmarna finns reglage i förrummet till sakristians toalett. Bänkvärmarna kompletterar oljepannan och elpannan då det är mer än -20°C utomhus.

Oljetanken är placerad i pannrummet med anslutning för påfyllning utmed väg 136, på insidan av kyrkogårdsmuren. Tanken installerades 1953-54. Den servas regelbundet av AB I Franssons Tankservice. Senaste service utfördes 21/8 2008.

Kyrkan har idag, efter kantorns önskemål, en grundtemperatur på 14-15°C. Vid förrättningar höjs temperaturen till 20°C. Det görs genom att vaktmästaren slår på värmesystemets radiatorer fredagen före söndagens gudstjänst. Radiatorerna slås av på söndagsmorgonen innan förrättningen börjar. Termostaten som reglerar radiatorerna är placerad i predikstolen. Luftfuktigheten i kyrkorummet var den 28 januari 2009 35%. Efter besöket har samfälligheten låtit Arkitekt & Miljö i Kalmar installera digitala mätinstrument för registrering av luftfuktighet och temperatur. Uppföljning sker årligen.

Brister/skador

-

Ventilation

I kyrkan finns inget ventilationssystem installerat. Mekanisk ventil finns från toaletten under läktaren. Mekaniska ventiler för pannrummet finns i sakristians sockel. Grunden ventileras genom de vädringsluckor som finns i långhusets sockel.

Ljud

Större arbeten med ljudanläggningen gjordes 1983-84 men den utrustning som idag finns i kyrkan tillkom på 1990-talet. Installationerna då gjordes av Görans TV-Service, Borgholm. Det nya mixerbordet är inbyggt i den bakre bänkraden i det norra kvarteret. Mixerbordet rymmer 12 kanaler. Möjlighet finns att ansluta en CD-spelare men det finns ingen CD-spelare fast placerad i kyrkan. Behövs en sådan lånar man från någon av de andra kyrkorna i samfälligheten.

I kyrkan finns tillgång till två trådlösa mikrofoner och 6-7 fasta mikrofoner. De fasta mikrofonerna flyttas mellan de olika kyrkorna inom församlingen. Uttag för mikrofoner är placerade på det norra bänkkvarterets bänkskärm, nära mittgången, samt på läktaren. En mikrofon är också placerad i mellanplanet mellan andra och tredje våningen i tornet. I taket över koret hänger två högtalare.

Vem servar anläggningen?

Brister/skador

I anslutning till anläggningen fanns inga instruktionsböcker. (Prioritet III)

Klockringning och lucköppning

Elektrisk klockringning och automatisk lucköppning installerades vid renoveringen 1953-54. Motorerna till klockorna byttes 2005 och lucköppningen 2007.

Manöverpanel är placerad på västra väggen i kapprummet. Knapp för klockringning finns också i predikstolen men används inte längre.

Anläggningen kontrolleras årligen genom avtal med Skånska klockgjuteriet, Hammenhög. Inspektioner på Öland utförs av Per Johansson och Göran Malmström.

Åskskydd

Kyrkan saknar idag åskledare.

Brister/skador

Åskledare bör installeras. (Prioritet I)

Brandlarm

Pulversläckare är placerad på lådan för hängande textilförvaring utanför dörren till sakristian. Skylt som visar pulversläckarens placering sitter på sakristiedörrens foder. Skumsläckare är placerad på det norra bänkkvarterets skärm mot väster.

Vägledande skylt finns över långhusets ingång i väster, under läktaren. En skylt på ett fristående smidesstativ är placerad så att den visar väg ut genom sakristian. Ytterligare en skylt sitter över sakristians ytterdörr.

Idag får 250 personer vistas i kyrkan. Ett villkor är då att det finns två vaktmästare i tjänst som kan hjälpa till att visa besökarna ut.

Från 2005 har myndigheternas rutiner för brandskydd förändrats. Räddningstjänstens brandsyn har upphört och ansvaret för brandskydd ligger genom egenkontroller tydligare på fastighetsägare och verksamhetsutövare. Rutiner för brandskyddsarbetet skall utarbetas. Skriftlig redogörelse för brandskyddet skall upprättas och skickas in till kommunen.

Årlig tillsyn av brandsläckare mm utförs genom avtal med Brandab Skydd & Säkerhet i Kalmar.

Brister/skador

Arbetet med brandskyddsrutiner pågår inom församlingen. (Prioritet II)

Tillgänglighet

Vid kyrkans västra entré finns en fast ramp av kalksten till trappans översta plan. Den inåtgående ytterdörren saknar tröskel. Trappans översta plan ligger några centimeter högre än vapenhusets golv. Från vapenhuset, via förrum in i kyrkorummet är golven i samma nivå. Koret ligger ett steg högre än långhusets golv och här finns en mobil aluminiumramp som tas fram då den behövs.

Särskild plats för uppställning av rullstolar saknas. Idag placeras rullstolsburna i mittgången eller i sidogångarna

HWC saknas i kyrka.

Kyrkorummet är försett med hörslinga. En ny slinga installerades 1983-84 av Ackes ljud, Växjö.

Brister/skador

Den mobila aluminiumrampen används också av stiftsgården. Därför är det ibland osäkert var rampen finns. (Prioritet III)

I kyrkan saknas en särskild uppställningsplats för rullstolar. (Prioritet III)

I kyrkan saknas HWC. (Prioritet III)

Frågan om kyrkans tillgänglighetsanpassning skall utredas under 2010. (Prioritet I)

Inbrotts- och stöldskydd

Kyrkans inbrotts- och stöldskydd beskrivs i en separat bilaga, ej bifogad.

II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning

(Lösa inventarier redovisas under II.2.5.)

Kyrkans fasta (och lösa) inventarier av trä besiktigades av konservator Anna Billing - Wetterlundh, Jönköpings länsmuseum 2002. Resultatet av besiktningen finns redovisad i rapporten "Inventeringsprotokoll för Kastlösa k:a" daterad 2002-05-17. Rapporten innehåller såväl en allmän bedömning av inredningens (och föremålens) tillstånd, klimat- och förvaringsförhållanden, som en objektsvis redovisning av skador eller andra problem. Analysen föreslår också en handlingsplan för åtgärder och rekommendationer för förebyggande skyddsarbeten. Rapporten bifogas i sin helhet, se bilageförteckning.

Nedan behandlas de delar av kyrkans fasta inredning som inte ingår i Jönköpings läns museums inventeringsrapport. Undantagen är orgelfasaden som ingår i Jönköpings läns museums rapport, men ändå ges en kompletterande beskrivning nedan där även bänkinredning, läktarbröstning, dopfuntar, fasta belysningsarmaturer samt kyrkans klockor behandlas. Även textilförvaringen berörs.

Länsmuseets prioriteringar redovisas som tidigare (I-III) medan konservatorernas prioriteringar redovisas med 1,2 och 3. 1 innebär att åtgärden är akut och bör vidtas inom 0-2 år, en 2:a bör åtgärdas inom 2-5 år och en 3:a inom 5-10 år.

Brister och skador

De skador som påtalas i rapporten från Jönköpings läns museum rör främst föremål som inte längre används i kyrkorummet. Dessa förvaras dels inne i kyrkan, dels i bårhuset i kyrkogårdens nordöstra hörn. Ett undantag är orgelfasaden vars skador har fått prioritet 3, vilket innebär att de bör åtgärdas inom 5-10 år. Se även nedan.

Orgel och orgelfasad

År 1881 byggde C Elfström en ny orgel med tillhörande orgelfasad för Kastlösa kyrka. Denna orgel gjorde tjänst fram till 1936 då den byggdes om och utökades av A Mårtenssons Orgelfabrik AB. Delar av Elfströms orgel återanvändes och även orgelfasaden återanvändes. Uppgifter finns om att orgelpipor från kyrkans första orgel, tillverkad av Nygren 1859, ska ha återanvänts. Den nya orgeln gjordes pneumatisk. Orgelverket utökades vilket gjorde att även fasaden fick kompletteras. Det gjordes i samma stil som de äldre delarna av fasaden. Den utökade orgelfasaden målades första gången 1938. Troligen målades hela orgelfasaden om 1983-84. Då förbättrades också de förgyllda partierna. Orgelfasaden är idag målad i grått med förgyllda detaljer.

Brister och skador

Orgeln har undersökts av A Mårtenssons Orgelverkstad. Man konstaterade att instrumentet hade tröga och i några fall stumma tangenter i diskanten. Problemen beror troligen främst på tröga kilbälgar. Det kräver en omfattande reovering av orgeln. Det kan också vara problem med rundbälgarna men Mårtenssons rekommenderar att man först åtgärdar kilbälgarna eftersom dessa tekniskt kommer före rundbälgarna i överföringen från tangenterna till piporna. Problemen är mest framträdande vintertid. (Prioritet III)

På fasaden finns såväl bunden som lös smuts. En rengöring behövs. Färgskikten är stabila. (Prioritet III)

Bänkinredning

Bänkinredningen är indelad i två slutna kvarter. Uppgifter om att bänkinredningen skulle ha bytts ut saknas. Det är alltså tänkbart att kyrkans bänkinredning är från 1850-talet. Vid den stora renoveringen 1953-54 togs dock flera bänkrader bort längst bak i kyrkan och eftersom man förändrade kyrkorummet från en salskyrka till en basilika kortades bänkkvarteren av mot norr och söder. Eftersom den södra ingången sattes igen förändrades indelningen från tre till två kvarter. Möjligen justerades bänkarnas sittkomfort i samband med detta. Bänkinredningen målades om senast 1983-84 men det förefaller som att detta gjordes i samma färger som tidigare. Spegelarna är laserade i blått, listerna i rött, ramverket i grått och överliggare samt golvssockel målade i mörkt grått.

Brister och skador

Bänkinredningen har ett normalt slitage med avskavd färg. Färgskikten är dock stabila. (Prioritet III)

Läktarbröstning

Delar av läktaren är sedan renoveringen på 1950-talet slutna mot kyrkorummet. Läktarbröstningen består av ett mindre parti i kyrkans mittskepp. Över kyrkans mittgång skjuter bröstningen ut något. Hela läktarbröstningen är av trä, insidan är klädd med skivor klädda med väv målade i ljust grått. Utsidan är klädd med stående breda brädor som laserats i blågrön ton. Överliggare och lister är laserade i mörkt grått.

Brister och skador

Målningsskiktet uppvisar några sprickor i anslutning till skarvar i träet. (Prioritet III)

Dopfunten

Dopfunten är av kalksten. Skaftet är medeltida och pryds av två människohuvuden och mellan dem stiliserade djur. Cuppan och foten nyttillverkades 1953-54. I början av 1900-talet inköptes en dopfunten av skulpterad ek tillverkad av Axel Wahldorf. Denna är nu uppställd under läktaren.

Belysning

I sex av kyrkorummets åtta valvbågar hänger ljuskronor av mässing. Flera av dessa hängde i kyrkan före renoveringen 1953-54 och hängdes upp igen 1980. En mässingskrona har också nyttillverkats. Idag hänger kronorna på följande sätt. Mot öster hänger två äldre kronor med plats för sex ljus var. Mitt i kyrkan hänger mot norr en gammal krona och mot söder en kopia tillverkad 1984. Dessa båda kronor har plats för åtta ljus. Mot väster hänger på södra sidan en äldre malmkrona för 20 ljus som skänktes till kyrkan av kantor Fahlbergs far och mot norr en äldre mässingskrona för 16 ljus. Samtliga kronor är elektrifierade.

I koret finns ramper med sex spotlights på varje som lyser upp altarmålningen. Dessa ramper är placerade på de näst främsta pelarna. Altarmålningen belyses också från taket med lysrör. I korets tak är ytterligare sex spotlights infällda. På långhusets väggar hänger lampetter för levande ljus. Elektrifierade lampetter finns under och på läktaren.

På läktaren hänger också två ljuskronor i trä och mässing för lampor formade som stearinljus. Dessa båda kronor tillkom i samband med renoveringen på 1950-talet. Tillsammans med ytterligare ett antal likadana kronor hängde dessa i kyrkorummet fram till 1984. Då återfördes och kompletterades de äldre mässingskronorna. Flera av 1950-talets ljuskronor hänger i stiftsgårdens kapell.

Textilförvaring

En ny textilförvaring i form av fasta skåp med liggande och hängande förvaring byggdes 1995. Den är utförd i finsk björk och finsk helbjörksplywood, allt struket med äggoljetempera.

En noggrannare undersökning av kyrkans textilier kommer att göras i samband med den inventering av textilier som pågår inom Växjö stift.

Brister och skador

I konservatorernas rapport påtalas att vin inte bör förvaras tillsammans med textilierna samt att en äldre mässhake behöver stöd och stoppning vid axelpartierna. (Prioritet II) Man bör också vara noga med att utnyttja lådornas djup för att undvika att föremålen ligger vikta.

Klockor

Storklockan göts 1766 och den lilla 1772, båda av Magnus Bergstedt, Karlskrona.

Storklockan har på ena sidan följande inskription: År 1766 blef jag gutten i Carlskrona af Magnus Bergstedt uppå Kastlösa Kyrkas församlings kostnad under vice Pastore och Magistern Carl Bäckstadii tillika med Åldermännen Måns Perssons i Bjärby, Öfvre Lars Perssons i Kastlösa och Sexmännen Erik Olssons i Bredinge Eric Olssons i Lilla Dahlby Nils Perssons i Kastlösa Jacob Jacobssons i Lunda Jöns Perssons i Westerstad Bengt Larsson i Dahlby bestyrande. När du om morgonen mig hörer börja klämta/ Som ock hvar afton sker, då bör du till ditt bröst /Förtro dig Gud i wåld , med alfwar i ditt bröst/ Så sägande: Min Gud! Låt mig din nåder hämta.

Betänk din dödlighet då du mig hörer klinga/ För lik, ty ingen är, som sig fri säga kan./ Från dödlighet fast man sig koxar af och an/ I denna welden, och sig tänker länge springa. Gack gerna till Guds hus, din Gudstjenst till at göra,/ När tecken af mig gifs, haf Wördnad för Guds ord./Så blir du Wärdig gäst Wid Jesu dyra bord,/ I tid och ewighet skall Jesu dig tillhöra.

Inskription på lillklockan (delar av) enligt Bror Olsson i Barometern 1927: ”Soli Deo gloria Ad res divinas populo pia classica canto Fulmina discutio funera ploro pia”. Omgjuten det lyckliga året Konung Gustaf III återskaffade Svea Rike sin sälla frihet Då(?) Prosten Mag M Gabr Myhrstedt var Kyrkoherde i Kastlösa socken och Åldermän Nämndemän Karlskrona år 1772 af Magnus Bergstedt Nils Ericsson i Rösslösa Pehr Olofsson i Bårby och Eric Olsson i Brin(?) Anders Hasselbom Jon Larsson i Kastlösa Jon Larsson i Bjerby Ole Olsson i Rösslösa Eric Jonsson i Bjerby.

Liksom klockringning och lucköppning servas klockorna årligen av Skånska klockgjuteriet, Hammenhög. Inspektioner på Öland utförs av Per Johansson och Göran Malmström. Klockorna försågs 2007 med nya motorer.

II.2.5 Inventarier

Kyrkans fasta (och lösa) inventarier av trä besiktigades av konservator Anna Billing-Wetterlundh, Jönköpings länsmuseum 2002. Resultatet av besiktningen finns redovisad i rapporten "Inventeringsprotokoll för Kastlösa kyrka" daterad 2002-05-17. Rapporten innehåller såväl en allmän bedömning av inredningens (och föremålens) tillstånd, klimat- och förvaringsförhållanden, som en objektsvis redovisning av skador eller andra problem. Analysen föreslår också en handlingsplan för åtgärder och rekommendationer för förebyggande skyddsarbeten. Rapporten bifogas i sin helhet, se bilageförteckning.

Kyrkans inventarier inventerades av antikvarie Lotte Fürst, Kalmar läns museum, 1987. Flera inventarier stöldmärktes då. En uppdatering av inventarieförteckningen gjordes 2006 av antikvarie Monika Rasch på uppdrag av församlingen.

Konservatorernas prioriteringar redovisas med 1,2 och 3. 1 innebär att åtgärden är akut och bör vidtas inom 0-2 år, en 2:a bör åtgärdas inom 2-5 år och en 3:a inom 5-10 år.

Brister och skador

I rapporten från Jönköpings läns museum bedöms konservatorsarbeten som akuta när det gäller delar av äldre altaruppsats, äldre predikstol, nummertavla samt oljemålning föreställande Kastlösa kyrka 1753. Predikstolen förvaras i bårhuset medan delarna av altaruppsatsen förvaras på läktaren och oljemålningen hänger i väntrummet. Föremålens färgskikt har spjälkningsskador och kraftigt färgbortfall. Det finns också spår av maskangrepp. Några av inventarierna har också en olämplig placering. Skadorna bör åtgärdas inom 0-2 år (Prioritet 1).

För en tavla målad 1912 samt ett triumfkrucifix bedöms spjälkningsskador, torrsprickor m fl skador behöva åtgärdas inom 2-5 år (Prioritet 2). Tavlan förvaras på läktaren och triumfkrucifixet hänger på långhusets norra vägg.

För kyrkans altarmålning, ett Kristus porträtt, votivskepp, f d altarkors, krucifix, Kristusskulptur, nummertavla, delar av f d altaruppsats och altarbord samt ett processionskrucifix bedöms skador och nedsmutsning vara ringa. Föremålen förvaras i kyrkan fränsett altarbordet och delar av altaruppsatsen vilka förvaras i det f d bårhuset. Samtliga dessa föremål bör åtgärdas inom 5-10 år (Prioritet 3).

II.3 ÖVERGRIPANDE KULTURHISTORISK BEDÖMNING FÖR KYRKOMILJÖ OCH KYRKA

Kulturhistorisk bedömning för kyrkogården finns i separat kyrkogårdsrapport, se Beskrivande del II B.

II.3.1 Generella värden

Som alla andra kyrkobyggnader uppförda före utgången av år 1939 skyddas Kastlösa kyrka genom Kulturminneslagen (SFS 1988:950). Lagskyddet är ett uttryck för att dessa kyrkor anses ha ett högt kulturhistoriskt värde. Det är inte enbart kvalitativa, estetiska eller historiska egenskaper som tillmäts värde, utan också symboliska, icke-materiella. Varje kyrka utgör ett lokalt kulturarv och är ofta bland de äldsta byggnaderna i socknen. Kyrkorna har generella värden, d v s sådana som är gemensamma för alla kyrkor. I skriften ”Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning av kyrkor”, utgiven av Riksantikvarieämbetet, ges exempel på sådana värden och karaktärsdrag; kyrkan och kyrkomiljön är karaktärsskapande för bygden, ett landmärke och en orienteringspunkt i landskapet. Den är en symbol för trygghet, kontinuitet och förankring i tillvaron. Det lagliga skyddet omfattar kyrkobyggnadens exteriör och interiör, dess inventarier samt kyrkogården med dess byggnader och fasta anordningar. (Se även under flik 13, Lagar och förordningar)

II.3.2 Allmän bakgrund

De öländska kyrkorna har en betydligt högre andel ombyggda medeltidskyrkor än fastlandet. Dessa medeltida sockenkyrkor var i huvudsak uppförda på 1100-talet som enkla absidkyrkor, men byggdes ofta om under 1200-talet. Man ansåg länge att dessa kyrkor vid sidan om den religiösa funktionen varit försvarsanläggningar. Idag har man uppfattningen att kyrkorna under tidig medeltid haft flera olika funktioner t ex spannmålsmagasin och härbärge. Eftersom kyrkorna ofta var den enda större stenbyggnaden i en socken och dessutom var en offentlig byggnad användes de säkert också som tillflyktsort för lokalbefolkningen i orostider. Krigen, som vid flera tillfällen drabbade ölänningarna och deras kyrkor hårt ända fram till 1700-talet, gjorde att underhållet blev eftersatt. De ekonomiska resurser som fanns fick användas för att återanskaffa nödvändiga inventarier. Vid 1700-talets mitt var kyrkobeståndet i princip oförändrat sedan medeltiden och utgjordes av en brokig samling kyrkor. Att anpassa dessa trånga och dåligt underhållna byggnader för de växande församlingarnas behov var en svår uppgift.

Kyrkorna på Öland har formats av öns relativa fattigdom och isolering, vilket sannolikt har bidragit till att ge lokala självständiga och uppfinningsrika byggmästare utrymme att återanvända och ta tillvara så mycket som möjligt av de äldre kyrkorna. Denna sparsamhet har lett till att proportionsförhållandena vanligen är långt ifrån den klassiska harmoni som förordades av Överintendentsämbetet från 1700-talets mitt och ca 100 år framåt i tiden. Tornen är ofta kraftiga i förhållande till långhuset, lanterninerna något överdimensionerade, fönstren på tornen gärna små, få och oregelbundet placerade. Närmast de nyklassicistiska idealen kommer de kyrkor på ön som nybyggdes på 1820-talet och framåt.

Från början till mitten av 1800-talet ledde de stabilare politiska och ekonomiska förhållandena tillsammans med en stadigt växande folkmängd till ökad kyrkobyggnadsverksamhet på Öland, liksom i landet i övrigt. På Öland kom dock om- och tillbyggnader att vara vanligare än nybyggnader. Genom en kunglig förordning 1759 hade byggandet av klockstaplar av trä

förbjudits på det träfattiga Öland. De medeltida tornen påbyggdes därför med lanterniner i klassicistisk stil för att hållbara kyrkklockorna. Ett fåtal medeltida kyrkor revs dock och ersattes av nya kyrkor i nyklassicistisk stil. Dessa var, förutom Kastlösa, kyrkorna i Alböke, Runsten och Smedby.

II.3.3 Kyrkomiljön och kyrkan med fast inredning och inventarier

Den första kända kyrkan i Kastlösa socken var den stenkyrka som byggdes under 1100-talet. Denna kyrka hade torn i öster men redan under 1200-talet byggdes ytterligare ett torn vilket gjorde kyrkan till en klövsadelkyrka. Enligt äldre avbildningar var tornet i öster smalare än långhuset, på tornets östra sida fanns en utbyggd absid och i norr utbyggd sakristia. Tornet i väster hade samma bredd som långhuset.

År 1634 avbildades Kastlösa kyrka liksom de flesta andra öländska kyrkor av J H Rhezelius. Han reste på uppdrag av Kammarkollegiet runt i östra Småland och på Öland med uppdraget att avbilda kyrkor och andra sevärdheter i bygden. Genom århundradena har han fått många efterföljare som antingen på uppdrag eller av eget intresse arbetat med att avbilda Ölands kyrkor. Ungefär 100 år efter Rhezelius reste P Frigelius runt på Öland. Hans teckning av Kastlösa kyrka finns som bild ?, flik 15. Liksom flera andra öländska kyrkor drabbades Kastlösa av stridigheterna mellan svenska och danskar under 1600-talet. Bl a stals kyrkans klockor. De klockor som finns i kyrkan idag inköptes under 1700-talet.

När diskussionen om att modernisera och bygga ut kyrkan väcktes under 1800-talet var den ursprungliga tanken att låta bevara delar av den medeltida kyrkan. Den gamla medeltida kyrkan bedömdes dock vara i så dåligt skick att man till slut bestämde sig för att riva den. Ombyggnad eller rivning av den medeltida kyrkan var en fråga som dryftats i alla de öländska socknarna under sent 1700-tal och 1800-tal. Anledningen var, som i de flesta fall, befolkningsökningen som ledde till trängsel i kyrkan. De små medeltida kyrkorna uppfattades också som mörka och omoderna i kontrast till 1800-talets ljusa kyrkobyggnader i nyklassicistisk stil med stora fönster och stor rymd. Den nya kyrkan i Kastlösa byggdes norr om den gamla.

Vem som ritade den nya kyrkan i Kastlösa är inte känt. Arbetet utfördes under ledning av häradsbyggmästaren Peter Isberg. Han är en av de byggmästare som haft ett stort inflytande på de öländska kyrkornas utformning. Den första kyrkan han byggde på Öland var Segerstad (1839). Därefter följde Gårdby (1840) och Löt (1842). Under 1850-talet var han, förutom bygget av Kastlösa kyrka, ansvarig för ombyggnaden av Persnäs och Södra Möckleby kyrkor samt nybyggnaden av Smedby och Alböke kyrkor.

Den nya kyrkan byggdes med torn i väster som gjordes smalare än långhuset. Koret i öster gjordes fullbrett och rakavslutet. I norr byggdes sakristia. Exteriört är stilen framförallt nyklassicistisk men det finns också romanska inslag. Dessa är tydligast i korväggens fönster med palladianskt motiv, de smala rundbågiga ljudluckorna i par mot vart väderstreck och tornhuvens tandsnittsfris. De romanska dragen var fram till 1950-talets genomgripande renovering av kyrka mera framträdande. Vart och ett av långhusets fönster hade då en utformning med parställda rundbågar och över dessa ett runt fönster. En intressant detalj är att dessa rundbågiga fönsters övre lufter hade bågar av gjutjärn som inköpts från Hornsö Bruk. Ett runt fönster, men större, satt också över ingången i söder. Långhusets fyra hörn kröntes av plåtavtäckta hörnkrön.

Den nya kyrkans grund visade sig snart vara dåligt gjord. Redan efter nio år hade golven och en stor del av träinredningen blivit rötskadad. Inredningen nyttillverkades och grunden åtgärdades. När det gäller golven valde man dock en ovanlig lösning. Det ruttna trägolvet ersattes i gångarna och i koret av ett tegelgolv. I mittgången och i koret lades sexkantiga stenar och i sidogångarna rektangulära stenar. Stora delar av detta golv finns kvar i kyrkan än idag. Valet av tegel är ovanligt i Kalmar län och på Öland utgör Kastlösa kyrkas golv det enda exemplet.

Långhusets tak var ursprungligen belagt med tegel. Någon gång mellan 1890-1910 byttes teglet mot svartmålad järnplåt. I samband med 1950-talets renovering lades åter tegeltak på kyrkan men de gamla järnplåtarna bevarades under tegeltaket. Vi har idag ett fåtal kyrkor i Kalmar län vilka har kvar tak av äldre järnplåt. Förutom plåttaket på Kastlösa kyrka finns idag endast två äldre tak av plåt bevarade i Kalmar län. På Frödinge kyrka finns ett delvis bevarat plåttak från 1892 och på Dalhems kyrka ett tak av galvaniserad plåt från 1876. Även tornets huv, lanterninen och spiran var tidigare klädda med järnplåt. Plåten på tornets huv byttes mot koppar 1970 och lanterninen och spiran fick ny kopparplåt 1995. Snickerier som fönster och ljudluckor ska ursprungligen ha varit vita, därefter grå och idag mörkt gröna.

Om 1950-talets renovering exteriört innebar flera förändringar av varierande omfattning så får arbetena interiört sägas vara en total omgestaltning. Den kyrka som byggdes på 1850-talet hade en på flera sätt typisk nyklassicistisk interiör med innertak i form av tunnvalv, slutna bänkinredning i tre kvarter, korbänkar, läktare med två trappor längst bak i kyrkorummet, predikstol på långhusets norra vägg och trappa från sakristian. Altaruppsatsen hade dock en något ovanlig utformning med de tre fönstren i romansk stil, delvis innefattade med färgat glas. På altaret stod två skulpturer föreställande Johannes Döparen och Moses samt ett förgyllt krucifix. Eftersom solljuset ansågs vara besvärande var det mittersta fönstret, åtminstone under 1900-talet fram till renoveringen, förhängt med svarta gardiner. Den enda inredning som bevarades från det gamla kyrkorummet var bänkarna samt de äldre delarna av läktarorgelns fasad. Med inspiration från Köpings nybyggda kyrka omgestaltades kyrkorummet på 1950-talet till en treskeppig basilika. Sidoskeppen avdelas med murade valvbågar som bärs upp av kraftiga kalkstenspelare. Även läktaren avdelades på det här sättet. Trätunnvalvet togs bort och istället lät man bjälkarna vara synliga och över dessa lades ett plant bräddtak. Takhöjden är lägre i sidoskeppen. Eftersom ingången i söder sattes igen fördes bänkarna samman i två kvarter. I norr och söder kortades bänkarna av mot långhusets väggar. Korfönstren i öster murades igen och kyrkan fick en helt ny monumental altarmålning som har en dominerande roll i kyrkorummet. Denna kompletterades med nytt, fristående altare, ny altarring och ny predikstol. En ny läktarbröstning gjordes som i stil och utformning harmoniserade med den nya inredningen i övrigt. Under läktaren ordnades utrymmen för väntrum, toalett och kapprum samt en ny trappa till läktaren.

Omgestaltningen av kyrkan på 1950-talet ritades av arkitekt Äland Noréen. Han hade ritat den nya kyrkan i Köping som stod klar 1955 och kyrkoherden i Kastlösa, Tage Roos tog kontakt med honom när planerna för Köpings kyrkas gestaltning hade tagit form. Äland Noréen var född i Uppsala 1888 och efter studier vid Konstakademien arbetade han som arkitekt. År 1925 knöts han till Kungliga Byggnadsstyrelsens kulturhistoriska byrå. Noréen har främst gjort sig känd för sina många kyrkorestaureringar, ca 50 st runt om i landet, men han arbetade också med flera välkända kulturhistoriska byggnader t ex Venngarns slott och Läckö slott. Kastlösa kyrkas gamla interiör framställdes redan under 1900-talets första hälft som ovanligt torftig och många beskriver den till och med som ful. Ett stort och ödsligt kyrkorum vars viktigaste uppgift hade varit att kunna hysa socknens växande befolkning. I mitten av 1900-talet när

antalet gudstjänstbesökare minskade upplevdes rummet som stort och ödsligt. Altararrangemanget med de stora korfönstren upplevdes som besvärande när solljuset strömmade rakt in och gudstjänstbesökarna distraherades av biltrafiken på vägen utanför kyrkogården. Fotografier från tiden före 1950-talets renovering visar ett typiskt nyklassicistiskt kyrkorum där just altarutsmyckningen är det inslag som bryter av mot den traditionella utformningen. Att just Kastlösa kyrka till skillnad från fler andra kyrkorum med liknande utformning kom att omgestaltas var ett resultat av starka krafter inom församlingen med kyrkoherden Tage Roos i spetsen. Utan hans initiativ och ledning hade projektet troligen aldrig genomförts. Det framgår också att Riksantikvarieämbetet och Kungliga byggnadsstyrelsen vid den tiden inte heller såg kyrkan i Kastlösa som en god representant för 1800-talet kyrkorum eftersom man inte, enligt den korrespondens som funnits tillgänglig i arkiven, inte protesterade mot förändringarna.

1950-talets byggande karaktäriseras, inte bara när det gäller kyrkor, av god kvalitet i valet av material och ett stort hantverkskunnande. Detta är Kastlösa kyrka ett mycket gott exempel på. Man satsade på lokalt material, kalksten, och lät öns duktiga stenhuggare få visa upp sin yrkesskicklighet. Det har skapat ett stilrent och väl sammanhållet kyrkorum. Rummet domineras av den monumentala altarmålningen av Waldemar Lorentzon och skapar ett själklart centrum. Satsningen på gott hantverk, bra material och konstnärlig kvalitet har gjort att Kastlösa kyrka än idag uppfattats som ett modernt kyrkorum. På Öland finns ytterligare tre kyrkorum som formades vid samma tid. I Persnäs och Borgholm omgestaltades kyrkorummen 1959-60 respektive 1960-61 av arkitekten Carl Hampus Bergman och i Köping byggdes ny kyrka 1954-55 efter ritningar av arkitekt Ärland Noreen. Det är också denna kyrka som ligger närmast Kastlösa kyrka. Inflytandet från den planerade ombyggnad av Köpings kyrka, vars ritningar låg klara innan planeringen för Kastlösas ombyggnad hade påbörjats, är påtagligt. Båda kyrkorummen är treskeppiga basilikor med valv som bärs upp av kalkstenspelare. I båda kyrkorna finns ett fåtal bevarade äldre inventarier. I Kastlösa har 1800-talets altarutsmyckningar ersatts av 1950-talets monumentala väggmålning som verkligen drar blickarna till sig och som är avgörande för besökarnas uppfattning och tolkning av kyrkorummet.

Satsningen på kvalitet i material, hantverk och ett genomgående uttryck har också visat sig vara en god investering. De arbeten som utförts på och i kyrkobyggnaden sedan ombyggnaden på 1950-talet har främst haft karaktären av underhåll. Kyrkan har ommålats såväl exteriört som interiört. Värmesystemet har bytts ut för att få en effektivare anläggning. På tornets huv och spira har järnplåten bytts mot kopparplåt.

Idag präglas därför kyrkan såväl av sin tillkomst tid på 1850-talet som av den stora renoveringen och omgestaltningen på 1950-talet. 1850-talet ger förutsättningarna med kyrkorummets yttre avgränsning, med tornet och spirans utformning samt de stora rundbågiga fönstren, vilka är så karaktäristiska för 1800-talets kyrkobyggnader. Interiört präglas kyrkan till största delen av 1950-talets förändringar. Rummet och inventarierna skapar tillsammans ett väl sammanhållet kyrkorum typiskt för sin tid.

Sammanfattningsvis:

- Som många av kyrkorna på Ölands västra sida ligger Kastlösa kyrka på den västra landborgskanten.
- Kyrkbyn har medeltida, kanske ännu äldre, anor. Till kyrkomiljön hör förutom kyrkan och kyrkogården också prästgården, nu en del av stiftsgården, och skolan.
- Kastlösa är en av fyra öländska kyrkplatser där man under 1800-talet helt rev den medeltida kyrkan och uppförde en ny byggnad i tidens smak.
- Kyrkan är exteriört och i sin planlösning en på många sätt typisk 1800-tals kyrka. En mycket ovanlig detalj är det plåttak som finns bevarat under tegeltaket. Detta är ett av tre bevarade plåttak från 1800-talet i Kalmar län.
- Kyrkans interiör präglas av 1950-talets renovering som förvandlade kyrkorummet från en traditionell salskyrka till en modern basilika. Viktigt för kyrkans nya uttryck efter renoveringen är användningen av kalksten.
- Kvar från den gamla kyrkan är tegelgolvet som är mycket ovanligt i sitt slag. På Öland finns inga exempel på att man ska ha använt tegel som golvmaterial i någon kyrka. Även i Kalmar län är det ett ovanligt golvmaterial.
- Flertalet av kyrkans fasta inventarier tillkom vid renoveringen på 1950-talet. Kvar från 1850-talets kyrka är orgelfasaden och de slutna bänkarna. Bland kyrkans inventarier bör främst framhållas den monumentala altarmålningen.

II.4 KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING (inom parentes använda förkortningar)

Kalmar läns museums topografiska arkiv (KLM)

Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet (ATA)

Lantmäteriets söktjänst Historiska kartor

Ahlqvist, Abraham, *Ölands historia och beskrifning, 1827* (tolkad och avskriven av Jan-Åke Jansson, Mörbylånga 2002)

Boström, Ragnhild, *De öländska kyrkorna –en översikt I: Kyrkobyggnader 1760-1860 del 2 Småland och Öland*, Stockholm 1993 (SvK)

Erixon, Sigurd (red) *Sveriges Bebyggelse Landsbygden del IV*, Uddevalla 1959

Håkansson, Gunnar, *Öländska personminnen bevarade i äldre gravstenar, epitafier och andra kyrkliga föremål*, Göteborg 1942

Lindahl Göran, *Högkyrkligt lågkyrkligt frikyrkligt*, Diakonistyrelsens bokförlag 1955

Lundquist, Göran (red), *Kastlösa socken i bild*, Kalamr 1993

Mörkfors, Gunnel, *Nyklassicistiska kyrkorum: utvecklingen i Östergötland 1760-1860, I: Kyrka i bruk* red. Mörkfors, Olsson, Linköping 1996

Sjöström Ingrid, *Kyrkorna från perioden 1760-1860 –en sammanfattande översikt I: Kyrkobyggnader 1760-1860 del 2 Småland och Öland*, Stockholm 1993 (SvK)

Ullén Marian, *Stiftsindelningen och kyrkobyggandet i Växjö stift 1760-1860 I: Kyrkobyggnader 1760-1860 del 2 Småland och Öland*, Stockholm 1993 (SvK)

Ullén, Marian. *Öland, landskapets kyrkor*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm 2003.

Wirsell, Gunnar *Kastlösa Sockehistorik*, Umeå, 1952

Muntliga uppgifter lämnade av kyrkvaktmästare Carina Johansson, Ingmar Pettersson och Christer Pettersson.